

מאמר יוסף הצדיק והחסיד

מדוע לא נשבע יוסף כשידו תחת ירך יעקב ♦ טעמי איסור רחיצת בן עם אביו ♦ מדוע נקרא יוסף צדיק יסוד עולם ♦ גדולי-העולם שנתכנו צדיקים, ומדוע. אדם הראשון, נח, אברהם יצחק ויעקב, אליעזר עבד אברהם, יוסף ובנימין, משה ואהרן, אבנר בן נר, בועז רות ישי ודוד, שמואל ומרדכי. שמעון הצדיק ובנימין הצדיק, רבי חנינא בן תורדין ורבי אליעזר ♦ שאין כותבים בראשי תיבות מלים בלתי מצויות ♦ גם הַזְהִיר מַגְזֵל, נקרא צדיק. וכן המקנא לכבוד ה' והורג את המסית לעבודה זרה ♦ צדיק וחסיד ♦ יעקב ולבן ♦ ביאור רמז הפסוק עיני כל אליך ישברו וגו' בעתו ♦ רחמנא אידכר לן זכותיה דיוסף "צדיקא", עשה למען זכות יוסף "חסידך", טעם השינוי ♦ אם בן נח רשאי למסור עצמו למיתה שלא לעבור על אחת משבע מצוות ♦ נוסחאות התכאליל כת"י הישנות, ובעניין נוסחאות חדשות ששינו מדעתם ♦ רשימת דברי חסידות, שעשה יוסף הצדיק ♦ פינחס הוא גלגול יוסף, ומעלתו יתירה ממנו, הלכך הקפה ששית בהושענא רבה היא פינחס ♦ מדרגת יוסף, לעומת אברהם אבינו ♦ מדוע רק על יוסף נאמר ויהי י"י את יוסף ♦ נישואי אסנת ליוסף ♦ צניעותו וקדושתו של-יוסף הצדיק, מילדותו ועד זקנותו

א) נאמר בתורה (בראשית מ"ז, ל"א) ויאמר השבעה לי. ואיתא בספר הלכות גדולות הלכות כיבוד אב ואם סוף סימן נ"ו, בשעה שאמר יעקב ליוסף שים נא ירך תחת ירכי (לעיל פסוק כ"ט) לא עשה כן. אמר לו, אם כן השבעה לי, וישבע לו יעו"ש. ובדברינו לקמן ד"ה אכן, יובא תחילת לשונו. ועיין תרגום המיוחס ליונתן, שני כדון ירך בגזירת מהולתי וכו' ומן בגלל דהוא בריה, לא שוי ידיה, אלהין אמר אנא אעביד כפתגמך. וז"ל מדרש שכל טוב, ויאמר אנכי אעשה כדברך, מפני שהיה יוצא ירכי לא רצה ליגע במילתו. ויאמר השבעה לי, אמר, מכיון שאינך רוצה ליגע במילתי, השבעה לי כדיבור. וישבע לו כדיבור ע"כ:

ובמושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות, לכך לא אמר וישם, מפני שאסור לרחוץ עם אביו, וכל שכן לשים ידו ע"כ. וכן כתב החזקוני לעיל בפרשת חיי שרה, גבי האמור באליעזר, וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדניו, וישבע לו (לעיל כ"ד, ט'). אבל יוסף לא עשה כן מפני כבוד אביו, כמו ששנו רבותינו (פסחים דף נא.) עם הכל אדם רוחץ חוץ מראשו ע"כ. ועיין עוד מדרש הגדול שם דף שצ"ד ושאר ספרים, ובמעשה רוקח על הרמב"ם פרק י"א משבועות הלכה י"א, וערוך

השלחן חושן-משפט סימן פ"ז סעיף ט"ז, ובמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חושן-משפט הלכות שמירת פקדון ושבועת הדיינים סימן ר"כ אות כ"א:

ובטעם איסור הרחיצה עם אביו, פירש רש"י בפסחים דף נא. שהוא משום הרהור, מפני שנזכר כי משם יצא [ועיין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק אהע"ז הלכות שמירת הברית סימן ר"ד אות מ"א ואות מ"ד אליבא דהרמב"ם, ועל שיטת המאירין]. ולכאורה יפלא שיעקב אבינו לא חש לזה. ואפשר לומר דשאני יוסף שבא כבר לידי נסיון בשמירת הברית וכמעט ח"ו חטא, והבן. מה שאין כן יעקב אבינו ע"ה שהיה בזה כעין אדם הראשון וחוה קודם החטא, שנאמר עליהם (לעיל ב', כ"ה) ערומים ולא יתבוששו. אי נמי נתכוון יעקב לנסותו אם עדיין הוא בצדקתו ותומתו, וכדקיימ"ל ביורה דעה סימן רמ"ו סעיף י"ב שיש לָרְב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשיו כדי לחדדם, וכדי שידע אם הם זוכרים וכו'. ועל דרך זה כתב מהרש"ש זיע"א בחמדת ימים שרצה יעקב לבדוק דעתו אם עדיין הוא חכם, או כבר הוא שוגג במלכות יעו"ש, ובדברינו לעיל פרשת ויגש על פסוק כי נבהלו מפניו. אי נמי יוסף היה מחמיר על עצמו, כי זוהי מדתו, ועיין בדברינו לעיל פרשת וישלח על פסוק ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו וכו':

(ב) ובתוספות חכמי אנגליה על מסכת פסחים שם (דף ע"ז) כתבו חידוש גדול בטעם הדין שאין הבן רוחץ עם אביו וז"ל, פירוש לפי שמחשב שממנו יצא, ואתי למשכב עמו משכב זכור ע"כ. וצ"ע אמאי הוצרכו לזה, ולא סגי להו בטעם שכתב רש"י שהוא מפני שעל-ידי זה נותן ליבו להרהור וכדלעיל. כי הרהור אסור מצד עצמו גם באופנים שבודאי לא יגיע על-ידי זה לעבירה. ואם סבירא להו דמטעם הרהור לחוד לא היו חז"ל גוזרים, כל-שכן דחשש משכב זכור רחוק טפי. דכשם שאנשי כנסת הגדולה ביטלו יצרא דעבירה שלא יתגרה אדם בקרובותיו כדאיתא ביומא דף ס"ט ע"ב, מסתברא דהוא הדין בקרוביו. וכאן חזינן דאדרבה לא אסרו חז"ל לרחוץ עם שאר בני אדם, זולת עם קרוביו אביו וחמיו ובעל אחותו, והרי זה בהיפך:

אכן קצת סייעתא לדבריהם יש מהא דאיתא בהלכות גדולות סוף סימן נ"ו, יש אומרים אסור לאדם שיכנס לבית המרחץ עם אביו. רבי יהושע אומר, משום שיגלו ערוה זה עם זה, דכתיב (בראשית ט', כ"ג) ויכסו את ערות אביהם. ובשעה שאמר לו יעקב ליוסף שים נא ירך תחת ירכי וכו' כדלעיל ד"ה נאמר. הרי על-כל-פנים רבי יהושע סובר כן, לפי גירסת בעל הלכות גדולות, מה שלא נמצא לפנינו בגמרא. וכבר העיר על זה בפירוש הרעז"ה שם, וסיים שלא ידע מקורו. גם צ"ב הראיה מהא דכתיב גבי שם ויפת, ויכסו את ערות אביהם, הלא שאני התם שהיה נח שיכור. אבל בעלמא כשהוא בדעתו, אפילו ישן, לא חיישינן שיצטרף עמו להשתתף בעבירה.

הלכך אפילו למאן דאמר בסנהדרין דף ע. כי מאי דכתיב וירא חם אבי כנען את ערות אביו (שם כ"ב) היינו שרְבָעו, ליכא למיחש בסתמא. ועיין עוד שו"ת שמע אברהם (פאלאגני) סימן ע' דף ע"ה עמוד ד' בשם הרלב"ג, ובהשמטות ומילואים לתו"ש כרך שני סוף פרשת נח דף תקל"ד אות קמ"א, ומ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר שם בהלכות שמירת הברית סימן ר"ד אות מ"א ד"ה ובהלכות:

ג) ומזה שכתבנו לעיל, יש לקחת מוסר בקל וחומר, כמה צריך האדם שחטא, להתרחק מהרהור עבירה. כי הנה יוסף נזהר ונשמר וניצול מן העבירה, ולפיכך זכה ונקרא תמיד בשם צדיק כמו שמצינו ביומא דף לה: אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר מְשַׁדְּלָתוּ בדברים וכו'. ובכתובות דף קיא. יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה וכו'. ובתנא דבי אליהו רבא פרק י"ז יהיב חכמתא לחכימין (דניאל ב', כ"א), זה יוסף הצדיק. ומבואר בזוה"ק בהרבה מקומות שנקרא יוסף צדיק כיון ששמר אות ברית קודש, וטעם הדבר כי היסוד נקרא צדי"ק וסימניך **וצדיק יסוד עולם** (משלי י', כ"ה) כידוע בספרי הקבלה. וע"ע בדברינו לעיל פרשת וישב על פסוק את דבתם רעה ד"ה כמו-כך, ועל פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה ולמאן, ופרשת ויגש על פסוק כי נבהלו מפניו, ולהלן פרשת אחרי מות על פסוק כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו' ד"ה בשלמא, והפטרת מטות על פסוק בטרם אצרך בבטן ד"ה ולעניין, והפטרת שבת חול המועד סוכות על פסוק שים פניך אל גוג ד"ה ומסיים. ואף שעמד יוסף בנסיון, מכל מקום נתרחק ונשמר מן ההרהור, מה יעשו איזובי הקיר שנכשלו רח"ל:

ולקמן מד"ה ויוסף, נבאר בס"ד שיוסף נחשב צדיק יותר מכל הצדיקים. וממילא מובן טפי גם בנדון דידן כי הוא עשה בזה לעצמו גדר וסייג יותר אפילו מיעקב אבינו ע"ה. ועיין עוד לקמן ד"ה ובהיות:

ד) ובמשנה נדרים דף לא: איתא, גדולה מילה שלא נתלה **למשה הצדיק** עליה, אפילו מלא שעה. ונראה דנקט התנא הכי על משה רבינו דוקא כאן, מה שאין כן בשאר מקומות, משום דמיירי בעניין מילה. שאעפ"י שהיה שלם בעניינה, מכל-מקום לא נתלה לו. ועיין עוד גירסת מדרש הגדול שמות דף ע"ז על פסוק ויהי בדרך במלון (שמות ד', כ"ד). ובהמשך דבריו שם מובא, והלא דברים קל וחומר, מה אם **משה הצדיק הוא**, על שנתעסק בלינה קודם מילה וכו'. ועוד שם בפרשת כי תשא דף תרצ"א על פסוק וישב משה (שם ל"ב, ל"א) נדרש עליו הפסוק (משלי י', ל"ד) שפתי צדיק ידעון רצון. [ואחר החיפוש נוכחנו לראות כי במקומות רבים נדרשו עליו ועל אחרים פסוקים שנזכר בהם צדיק, ויש לעיין]:

ולגבי אדם הראשון איתא במדרש אבכיר, אדם הראשון צדיק גמור היה, והובא בתו"ש בראשית דף רל"ח אות רס"ב. ולגבי אברהם אבינו, בברכות דף ט'

סוף ע"א, שלא יאמר אותו צדיק, ועבדום וענו אותם (לעיל ט"ו, י"ג) קיים בהם וכו'. ובתנחומא פרשת לך-לך אות ה', ויהי רעב בארץ וירד אבהם מצרימה (לעיל י"ב, י') לנסות אותו צדיק. ובמדרש הגדול ריש פרשת תולדות דף תכ"ח, אברהם ויצחק נקראו צדיקים. ועוד לגבי יצחק אבינו, במדרש הביאור על פסוק סתמום פלשתים (לעיל כ"ו, ט"ו) כדי שלא להניח שם לצדיק. ובשכל טוב על פסוק ראו ראינו (שם כ"ח) כלומר ראה אותך הקב"ה צדיק לפניו וכו'. ויש גם בתנחומא, כדלעיל פרשת ויצא על פסוק נצב עליו ויאמר ד"ה ובמקורו. ובפל"בו סימן מ', והביאו מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף קמ"ה ע"ב, על האמור בתפילת מנחה של-שבת, אברהם יגל, שהיה אביו של-יצחק, שייך בזה לשון גילה, שנאמר (משלי כ"ג, כ"ד) גיל יגיל אבי "צדיק" ע"כ. ומקורו בבראשית רבה ריש פרשה ס"ג. ולגבי אהרן הכהן, בירושלמי סוטה פרק א' הלכה י', ובמדרש הגדול עקב דף קפ"ז על פסוק ובני ישראל נסעו מבארות וגו' (דברים י', ו') כיון שמת אהרן, נסתלקו ענני כבוד וכו' מי גרם לדמים הללו, על שלא עשינו חסד עם אותו "צדיק". הלכו וקשרו לו הספד, וגמלו ל"צדיק" חסד, לכך נאמר (שם) שם מת אהרן יעו"ש:

ובמדרש במדבר רבה פרשת פינחס פרשה כ"א אות י"ב, אליעזר עבד אברהם נקרא צדיק, שנאמר (משלי י"ג, כ"ה) צדיק אוכל לשובע נפשו, על שאמר לרבקה (לעיל כ"ד, י"ז) הגמיאני נא מעט מים מכדך. וכן רות, שנאמר עליה (רות ב', י"ד) ותאכל ותשבוע ותותר ע"כ. וביאר במדרש תלפיות ענף אליעזר דף מ"ה ע"ד שנקרא כן על שהנהיג עצמו בדרך ארץ למעט באכילתו ושתייתו אף שהיה מן העניקים שאוכלים בהפלגה. וכן רות נקראת צדקת, אעפ"י שהיתה בת מלכים יעוש"ב, ובדברינו לעיל פרשת לך-לך על פסוק וירק את חניכיו ד"ה והמעייין, ולהלן במגילת שיר השירים על פסוק אתי מלבנון כלה ד"ה ומצינו:

ומצינו שגם בועז נקרא צדיק, כדלהלן במגילת רות על פסוק ושלמון הוליד את בועז. ושם ציינתי גם לגבי ישי, ואולי זה בגלל שפירש מאשתו ורצה לבא על שפחתו כנודע, וכדלהלן פרשת שמות על פסוק ותדר בת פרעה לרחוץ על היאר. ואבנר בן נר, נקרא (אדם) צדיק, בבראשית רבה פרשה פ"ב אות ד' ובמדרש הגדול פרשת וישלח דף תר"ב. וכן עזרא על-ידי שהיה אדם צדיק, כדאיתא בשיר השירים רבה פרשה ה' אות ה'. גם מרדכי נזכר בשם מרדכי הצדיק כדאיתא במגילה דף י' סוף ע"ב, ובהרבה מדרשים וכן בתרגום שני לאסתר כגון על פסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה (אסתר ד', א') וכדלהלן על פסוק הנזכר במגילת אסתר. וי"ל כי זה על שם שמיחה בישראל שלא ילכו למשתה אחשורוש שהיתה שם פריצות כנודע מהמדרשים. ועיין עוד במ"ש בס"ד במגילת אסתר על פסוק ויהי כאמרם אליו יום יום וגו' ד"ה והשינוי:

(ה) ובמרא חגיגה דף יב: הארץ עומדת על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר וצדיק יסוד עולם. ועיין בספר שערי זוהר שם שצדין להרבה מאמרים בזה"ק. ובמדרש תנחומא בשלח סוף אות י'. וע"ע עץ חיים לרבינו האר"י שער כ"ה דרוש א'. ובעץ חיים לגאון עוזנו מהרי"ץ סדר האשמורות דאלול דף ל"ח ע"א גבי רחמנא וכו' זכותיה דיוסף "צדיקא", ודף מ"ה ע"ב גבי עשה למען זכות יוסף "חסידך" [יובאו דבריו בס"ד לקמן ד"ה הראשונה וד"ה והשנית]. ברם במעשה שהובא בגמ' גטין דף סא. קרא רב כהנא על ר' יאשיה וצדיק יפור עולם (משלי י', כ"ה), על שהיה דורש לרבים דיני ממונות יעו"ש, אך לפי עומק הדברים אפשר שהכל דבר אחד, שהנזהר מגזל, דהיינו שאינו לוקח ממון זולתו, הריהו כמונע ירידת השפע שלא במקומו, וד"ל. ועיין מ"ש בס"ד במענה לשון על סדר ההושענות דף ע"ז עמוד א' ד"ה וגם. ולעיל בפרשת נח על פסוק נח איש צדיק ד"ה ובאופן. ובמעשה וצדקתך, שנביא בס"ד להלן פרשת בהר על פסוק אל תונו איש את אחיו:

ובזאת יתבאר הא דמצינו שנקרא שמואל הנביא בשם צדיק כשהזכירוהו לעניין דיני ממונות, דהכי איתא בגמ' שבת דף נו. שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם. ועיין תוספות ב"ב דף י'. ד"ה אלא, דגבאים שבימי האמוראים, לא היו "צדיקים" כמו ר' חנינא בן תורדיון. וברש"י ותוספות פסחים דף ג: לעניין האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו' הרי זה "צדיק" גמור. [ויש אומרים שהיה כתוב בראשי תיבות צ"ג, ונתכוונו צדקה גמורה, ופתרו בטעות צדיק גמור ע"כ. אך לא נהירא, יען שראשי תיבות אלו לא שכיחי, ואין כותבים בכי האיי גוונא ראשי תיבות, כמ"ש בס"ד לגבי פרשת פרה, שיש אומרים שהיה כתוב פ"פ, פרשת פורים, וכיעוין במאמרנו פרשת זכור ופרשת פרה אם הן מדאורייתא אות ד' ד"ה ולעניין. שוב ראיתי כן להחיד"א בעין זוכר מערכת רי"ש אות ט"ז בשם כנסת הגדולה. אך אולי היה כתוב כך, צד' גמור. וע"ע מקור ברוך (אפשטיין) חלק ג' דף תשס"ח. כיוצא בזה יש להעיר על השערת הגרי"ב בהגהותיו על הרא"ש סוף מסכת פסחים סוף סימן מ"א, דת"ר בקמה תחל לספור (דברים ט"ז, ט) אל תקרי בקמה אלא בקומה, שצריך להיות דפ"ר שהוא ראשי תיבות דסמכוה רבנן, ולא דת"ר דתנו רבנן יעוין שם. ואין הדבר מתיישב על הלב, כיון שדרך כתיבת ראשי תיבות היא רק לתיבות החוזרות על עצמן פעמים רבות, על כן נהגו הסופרים לקצרן, להקל על כתיבתם, מאחר שבלאו הכי הקורא יבין, ובנדון דידן לא שייך זה. ומהגם שלא מצינו בשום מקום סגנון דסמכוה רבנן. וכן יש להעיר לגבי מה שכתב בעיון יעקב ברכות דף ז: ד"ה מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, וקשה שתיבת בעולם הזה מיותרת, כי ודאי אעולם הזה קאי. ודן שאולי צ"ל בעת הזה, ר"ל אף שאנחנו בגלות, ולפי שהיה כתוב בראשי תיבות בעה"ז טעו המדפיסים ופתרו בעולם הזה וכו' והוצרך לדחות זאת מכח שני טעמים. ועיין עוד להלן הפטרת נשא על פסוק ותקרא את שמו שמשון ד"ה ובמסכת, לעניין פתרון ראשי תיבות נפ"ל ניקרו פלשתים. ובתשובתי עולת יצחק חלק ג' סימן ס"ט אות א' ד"ה ואולי, לעניין השינוי בברכת המזון, שבחול אומרים מגדיל ישועות מלכו, ובשבת וכו' מגדול,

לדחות טענת האומרים שזה נגרם מטעות בפתרון ראשי התיבות בש"ב. ובחלק ד' סימן אות א' ד"ה וקשה, שאין לפתור ע"ת רש"ל, עיין תשובת רש"ל, אלא עולת תמיד. יב"ן]:

ועל ההבדל בין צדיק לחסיד, עיין באריכות להר"י ב"ר זקן בפירוש התפילות בברכת על הצדיקים ועל החסידים, ובאבודרהם שם, ובפירושי סידור התפילה להרוקח דף תקי"ג גבי מה שאומרים בנשמת כל חי, ובדברי צדיקים וכו' ובלשון חסידים, ובהקדמת ספר יוחסין, ושער מאמרי רשב"י להאר"י דף כ' ע"ב, ושערי קדושה למהר"ו חלק א' שער ב', וספר הברית חלק שני מאמר חמישי, ובן יהוידע ברכות דף ד. ד"ה אי נמי, וביד מרדכי (אלימלך) על מסכת סוכה דף נג. רש"י ד"ה אלו חסידים, ובדברינו להלן פרשת ואתחנן על פסוק לא מרובכם מכל העמים וגו' ד"ה והרמב"ם. ובאור תורה למהר"פ הכהן מגארי סוף פרשת מטות דף של"ט בשם מהרי"י, השומר ברית המעורר נקרא צדיק, והשומר ברית הלשון נקרא חסיד יעו"ש [ולקמן בסמוך ד"ה אמנם]:

ו **ונחה** רוח־הקודש על רבינו הרמב"ם כשכתב בפרק י"ג מהלכות שכירות הל"ז בדין שכיר העובד אצל בעל הבית בזה"ל, חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב "הצדיק" אמר (לעיל ל"א, ו') כי בכל כחי עבדתי את אביכן יעו"ש. ונלע"ד שהוא מהטעם הנזכר, כדמוכח מדלא כתב כלשון הנהוג יעקב אבינו עליו השלום, וכמו שרגיל גם הרמב"ם עצמו בחיבורו, כגון שתמצא בפרק ז' מיסודי התורה הל"ג, ובפרק א' מעבודה זרה הל"ג, ובפרק א' מקרית שמע הל"ד, ובפרק א' מאישות הלכה ו' אות ט', ובפרק ו' מערכין הלכה ל"ג [וע"ע בפרק ה' ממלכים הלכה י"א שם כתב, צא ולמד מיעקב "אבינו" ויוסף "הצדיק"]. כי הגם שמדובר על ממון לבן הארמי, מכל־מקום עניין ירידת השפע, שייך אף בגזל הגוי שהוא גם־כן אסור, ואעפ"י שהוא עובד ע"ז, עיין לעיל פרשת בראשית על תיבת בהבראם, ד"ה והואיל, ולהלן פרשת עקב על פסוק ואכלת את כל העמים. קל וחומר לדעת הסוברים שהאבות עצמם היה להם דין בני־נח, שהגזל אסור להם עם חבריהם:

והדברים ניתנים להיאמר בדרך רמז, גם אם יתכן שלא עלו על ליבו של־הרמב"ם ואינם לרוחו, וכדלהלן פרשת פינחס על פסוק יום תרועה יהיה לכם, ד"ה ונקלה. ועיין עוד מ"ש בס"ד לעיל בפרשת וישלח על פסוק עזים מאתים ד"ה אמנם, ולהלן פרשת שמיני על פסוק ואת בת היענה ד"ה ואשא, ופרשת קדושים על פסוק מות יומת הנואף ד"ה אלא, ופרשת ואתחנן על פסוק ויתעבר י"י בי ד"ה וברמב"ם, וריש פרשת כי תצא על פסוק כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ד"ה עינינו. ובתשובתי עולת יצחק חלק ג' סימן ק"נ (לעניין אכילת מצה בליל פסח) אות ז' ד"ה ונצנצה. ובשערי יצחק שיעור מוצאי שבת־קודש קדשים ה'תשע"ט ב"ש"ל:

ובעת מצאתי גם בסדר משנה להג"ר בנימין זאב הלוי בוסקוביץ הלכות יסודי התורה ריש פרק א' וז"ל, יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'. יתבונן המתבונן וישכיל המשכיל, הפלגת יראתו של-רבינו ז"ל הקודמת לחכמתו. פיו פתח בשם הוי"ה יתברך, שם רמז בראשי המלות של-ארבע תיבות הראשונות שבחיבור הקדוש הזה. וכבר התעורר על זה המפרש פה, וכתב ואפשר שהגאון ז"ל כוונתו היתה לזכור שם המפורש ברמז בתחילת החיבור עכ"ל. ועדיין הדברים סתומים, כי לא פירש לנו טעמו ונימוקו של-רבינו, על מה עשה ככה דוקא בחיבור הזה של-פסקי דינים, ולא עשה כן באחד משאר החיבורים אשר הגיעו לנו ע"כ. ואחרי שכתב שני טעמים לכך הוסיף בזה"ל, ועוד בה שלישיה למה שפתח רבינו חיבורו בשם הוי"ה יתברך, והוא דידוע כי התורה שבכתב היא פותחת בשם אלהים, כדכתיב (לעיל א', א') בראשית ברא אלהים וגו'. וראוי היה להקדים שם אלהים, כאשר שינו באמת לתלמי המלך, כמבואר במגילה פרקא קמא (דף ט' ע"א). אלא שהוא יתברך לגודל ענותנותו הקדים המלות בראשית ברא לשמו, כמבואר במדרש. והיינו שתורה שבכתב שהיא מדת יום, [ראוי] להדביקה במדת לילה שהוא שם אלהים חכמת שלמה. ותורה שבעל פה שהיא מדת לילה, ראוי להדביקה למדת יום שהוא שם הוי"ה יתברך. השם הוא אלהים, ברא ארץ ושמים, וכל רוח לא יעבור ביניהם. לכן הקדים רבינו בתחילת החיבור הזה, שעניינו תורה שבעל פה, את השם הוי"ה יתברך. האמנם ידעתי כי לא כיוון לזה הטעם, אבל רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו יעו"ש:

וּמַרְיָן בשלחן ערוך חושן משפט הלכות שכירות פועלים סימן של"ט סעיף כ' תפס ג"כ כלשון הרמב"ם יעקב הצדיק, וכן העתיק בש"ע הגר"ז דיני שאלה ושכירות סימן י"א סעיף כ'. ובעיקבותיהם הלכתי גם אני העני בשלחן ערוך המקוצר הלכות שכירות עובדים סימן רכ"א סעיף ה' אעפ"י שבעל קיצש"ע סימן קפ"ה סעיף ו' נטה כאן וכתב יעקב אבינו ע"ה:

(ז) מעתה מה-נמרצו (לשון חוזק ותוקף) אמרי יושר שכתב מהרי"ץ בחלק הדקדוק פרשת ויצא על פסוק עוד שבע שנים אחרות (לעיל כ"ט, כ"ז) טעם שתרגמו אחרנין בחירק לשון זכר, לא אחרנין וזה לשונו, נראה בשינוי הלשון כאן מנקיבה לזכר, שרמז לו לבן שלא יפעל עמו בעצלות כדרך פעולת הנקיבה. וכן היה שפעל עמו בזריזות, וכן העיד עליו הפסוק כי בכל כחי עבדתי יעו"ש באורך, ובדברינו להלן פרשת תרומה על פסוק שמונה ועשרים באמה ד"ה גם. כי זוהי מדתו צדיק שהוא הזכר כדבר האמור. אבל הנקיבה עצלנית, כי המלכו"ת שהיא אשת חיל מקבלת השפע ואינה פועלת. וכן אמרו חז"ל לגבי בדיקת חמץ בירושלמי פסחים פ"א הל"ד נשים עצלניות הן, ועיין עוד תוספות פסחים דף ד: ד"ה הימנוהו, ובמאירי שם. ומהאיי טעמא קיימא לן שאין למנותן לשחוט בציבור, דלפי שהן עצלניות

ינָפְלוּ הרבה וטבח שניבל מסלקין אותו, כמ"ש מהרי"ץ בזבח תודה על ש"ע יו"ד הלכות שחיטה סימן א' סק"א ובכף החיים שם ס"ק י"ד. וע"ע רכב אלהים למהרי"ו במרכבה הראשונה דף כ"ט ד"ה ויש לשאול, ודף ל' ד"ה ואל:

ואכן מצינו בהדיא כבר בדברי חז"ל שיעקב אבינו נקרא צדיק, שכן דרשו עליו את הפסוק (משלי י"ב, י"ג) ויצא מצרה צדיק, וכמובא בדברינו לעיל פרשת תולדות על פסוק וילך עשו אל ישמעאל ד"ה ושלוש. וכן בגמרא סוטה דף יג. איתא כשחוששים בן דן נטל מקל והכה על ראשו של-עשו ונשרו עיניו ונפלו על רגלי יעקב, פתח יעקב את עיניו ושחק, ודרשו על זה את הפסוק (תהלים נ"ח, י"א) ישמח "צדיק" כי חזה נקם. [ובמדרש הגדול פרשת מקץ דף תשל"ה איתא, על זאת יתפלל כל "חסיד" (שם ל"ב, ו') זה יעקב יעו"ש. על-כל-פנים לעניין נדון דידן שהוא על ממונו של-לבן, אפשר שלמד הרמב"ם זאת ממה שנזכר על זה בהדיא (לעיל ל', ל"ג) וענתה בי צדקתי ביום מחר וגו' כל אשר איננו נקוד וטלוא וכו', וכמו שהובא בביאור על איגרת המוסר להרמב"ם ירושלם ה'תשס"ז דף קי"ב]:

וחידושי נוסף מצאתי בס"ד, שנקרא צדיק גם מי שמקנא לכבוד השי"ת ולכן הורג את המסית לעבודה זרה, בזוהר חדש פרשת ויצא דף ל"ד ע"ב, ויליף לה מדכתיב (תהלים ט"ו, ב') ופועל צָדַק יעו"ש"ב. בזוהר חדש עם פירוש מתוק מדבש הוא בדף תקמ"ה:

(ח) וראיתי להרשב"ץ במגן אבות (על מסכת אבות פ"א משנה ב') שמעון הצדיק, כהן גדול היה כמו שנזכר במסכת יומא וכו' ולא נתפרש בשום מקום למה נתייחס בשם צדיק יותר משאר התנאים, כי כולם היו צדיקים וכו' יעו"ש. ובדברינו להלן פרשת יתרו על פסוק וגוי קדוש ד"ה וזכורני. אבל מצאתי בפירוש הר"מ בורטיל על ספר יצירה פרק ב' משנה ג' דף ט"ל ד"ה אמר, שמעון הצדיק, היה מתנהג בקדושת ה', ומסתפח בנחלת ה' ע"כ. ויעו"ש מה שכתב בשמו בפירוש שם המפורש ואופן פעולותיו. ובחמדת ימים למהר"ש שבזי פרשת חקת דף קפ"ח ע"א, למה נקרא שמו שמעון הצדיק, דאסהיד עליה אליהו דמכריזין עליה במתיבתא דרקייעא (דה"ה) [דהוא] צדיק ע"כ:

ולעת הפנאי יש לעיין גם במ"ש על זה החיד"א בכרך לאדן, ובכסא רחמים על מסכת סופרים, ובביאורו למסכת אבות. ובפירוש מהר"ז הרופא (או קדמון אחר) כת"י על המשניות במסכת אבות איתא בזה"ל, למה נקרא שמעון הצדיק. לאנה כאן חאפ"ץ [לפי שהיה שומר, זוכר] לשם המפורש כהלכתו, ודו פצאיל כלקיייה ונקטייה [ובעל מעלות מְדוּתוֹת והגיוניות] ע"כ. ובתפארת ישראל על מסכת פרה פרק ב' אות ו' כתב שתאירוהו בשם שמעון הצדיק, משום דמכל הכהנים הגדולים ששימשו בבית שני, הוא לבד צדיק גמור היה, ועיין יומא דף ט' ע"א ע"כ. ועל-דרך

זה ראיתי כתוב בשם הריב"ש שקראוהו צדיק כיון שהיה צדיק גמור, עד שמפני צדקתו כל ימיו הנר המערבי של-מנורה לא כבה כדאיתא ביומא דף ל"א ע"א, אעפ"י שלא היו נותנים בה שמן אלא כדי מדת חברותיה כדאיתא בשבת דף כ"ב ע"ב, כנדפס בילקוט ביאורים שבמסכת אבות מתיבתא דף ט"ו, ושם דף ט"ז הובאו תירוצים נוספים. ובספר דורות הראשונים חלק א' פרק י"א דף צ"ז צ"ח ביאר כי מפני ששם אביו של-שמעון דנן היה חוניו, וגם נכדו שמעון היה שמו של-אביו חוניו, והוא היה גם-כן כהן גדול אלא שנתקרב לצדוקים, חזיק את ידם ושיחת דרכו, על כן להבדיל ביניהם קראוהו לזה שמעון הצדיק יעוש"ב:

ומלברו, מצינו עוד שנקרא כן בנימין "הצדיק" שהיה ממונה על קופה של-צדקה, כבבא בתרא דף יא. וכתב בעל סדר הדורות שנראה כי היה בזמן התנאים, וגם שם לא נתפרש הטעם. ויש לומר על שם "הצדקה" שהחיה אשה ושבעה בניה כדאיתא התם. וסמך לדבר מהא דאיתא במדרש הביאור ריש פרשת נח על פסוק (בראשית ו', ט') נח איש צדיק, על שזן בריותיו של-הקב"ה נקרא צדיק, כמו יוסף שנאמר (עמוס כ', ו') על מכרם בכסף צדיק ע"כ. ועיין תנחומא שם אות ה', וילקוט שמעוני רמז מ"ח, ומדרש הגדול דף קנ"א, ועוד. ובדברינו לעיל פרשת נח על פסוק הנזכר ד"ה ובאופן, ופרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה ולענין. ונראה כי לפי סודן של-דברים הכל הולך אל מקום אחד, כי היסוד זוכה להשפיע:

עוד י"ל, ועל-כל-פנים חזי לאצטרופי, כי נקרא כן, דהיינו בשם בנימין הצדיק, אגב בנימין אחי יוסף, ששניהם נקראו צדיקים כדלקמן ד"ה ויותר. ומסתמא יש קשר ושייכות בין נשמותיהם. ועל-דרך זה יוסיף מוקיר שבי הנזכר בשבת דף קיט. כנראה הוא ניצוץ יוסף הצדיק, כמ"ש בס"ד להלן פרשת בשלח על פסוק שם שם לו חק ומשפט ד"ה אלא:

(ט) וכתב מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף י"ט ע"א בפירוש פסוק עיני כל וכו' ואתה נותן להם את אכלם בעתו (תהלים קמ"ה, ט"ו) **בעתו**, לשון יחיד וכו' [כי היה לו לומר בעתם. ומביא כמה תירוצים על זה, ואחד מהם] **בזכות הצדיק העולם מתפרנסים** יעו"ש. ולא מובן לכאורה איך תיבת בעתו, מתפרשת לענין זכות. ואם היא נדרשת בלשון קְעוּת בארמי, שמוכנה תפילה ובקשה, היה לו לומר בזכות "תפילת" הצדיק. ואפשר שכוונתו לדרוש תיבת בעתו, בְעַת ו' [כמו שמצינו הרבה דרשות ורמזים כאלה, וכן לקמן ד"ה ויתכן] כי הצדיק נרמז באות וא"ו יסוד עולם. דהיינו בעת שיש צדיק בעולם, אזי הם מתפרנסים. ועיין תורת חכם למהר"ח סנואני דף קצ"ט ד"ה ועוד. ונראה יותר שקיצר קצת, והכוונה כמבואר בסתרי תורה שבזוהר חדש פרשת וישב דף ל"ו ע"ב, דהאיי פל [יסוד, הנזכר בתחילת הפסוק עיני כל אליך ישברו] אתער לְכֹלֵה דאיהי כנסת ישראל, וכדִין הוא [עת] לְמַרְחֵם על עלמא

וכו' יעו"ש, ר"ל לפי שמצינו כי המלכות שהיא הכלה, נקראת עַת. ונמצא כי בעתו, ר"ל עַת של-יסוד. ועיין עוד זוהר אחרי מות דף נ"ח ע"א, ובתיקוני זוהר תיקון כ"א דף מ"ג סוף ע"א, ובדברינו להלן פרשת בשלח על פסוק שם שם לו חק ומשפט ד"ה ומהרי"ץ, ופרשת כי תצא על פסוק ולא תבוא עליו השמש ד"ה ואגב:

ובראש השנה דף טז: איתא, שלושה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של-צדיקים גמורים ואחד של-רשעים גמורים ואחד של-בינונים. ולדעת רש"י והתוספות והר"ן, נחשב בינוני מי שיש לו מחצה זכיות ומחצה עוונות, וצדיק גמור שרובו זכיות, ורשע גמור להיפך. וכן דעת הרמב"ם פרק ג' מתשובה הלכה א' והלכה ג' [אף שלא העתיק לשון צדיק "גמור"]. ולדעת ספר החינוך שלהי מצוה שי"א, בשם מורו, וכן כתב הפני יהושע על הגמרא בראש השנה שם מסברא דנפשיה, בינוני הוא שרובו זכיות או רובו עוונות, וצדיק גמור שכולו זכיות, ורשע גמור שכולו עוונות. והרחבתי בס"ד בביאור דבריהם, בשערי יצחק שיעור מוצאי שבת-קודש חיי שרה ה'תש"פ ב'של"א:

ועיין עוד לעניין מי נקרא צדיק, בהקדמת פרי צדיק למהר"ץ זקינו של-מהרי"ץ דף ט', ובדף קס"ד ד"ה ועתה. ובכסף הקדשים על חושן-משפט סימן י"ז אמצע סעיף א'. ובמדרש הגדול פרשת מסעי על פסוק ונס שמה רוצח (במדבר ל"ה, י"א). ובמעם לועז פרשת חיי שרה דף תס"ז ד"ה ודעו, לגבי הספד. ובדברינו לעיל פרשת וירא על פסוק לושי ועשי עונות, ולהלן פרשת שלח-לך על תיבת ציצית ד"ה ולא, והפטרת כי תבוא על פסוק ועמך כולם צדיקים ד"ה אבל. ומ"ש עוד בס"ד בתשובתי עולת יצחק חלק ד' בעניין מי עדיף לקרוא ששי בספר תורה וכו' אות א' ד"ה ולגופו:

וכן מצינו שרבי אליעזר נקרא צדיק, דאיתא בפסיקתא דרב כהנא פרשת החודש דף ט"ל מ', ובילקוט ריש פרשת חקת, שאמר עליו הקב"ה למשה, צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי, ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה יעו"ש. ואף שלא נתכנה בשם רבי אליעזר הצדיק כמו אלו דלעיל, מכל-מקום יכול היה הקב"ה לומר "חכם" אחד עתיד לעמוד בעולמי:

(י) ויותר מתקבל על הדעת לומר כי טעם אחד לכולם, כמו יוסף הצדיק, שבאו לידי נסיון בדבר ערוה וניצולו, הגם שבש"ס לא פירטו בדידהו גופא דעובדא היכי הוה. ועיין בספר חיי שלום למהר"י הכהן, על פסוק ומולדתך אשר הולדת (לקמן מ"ח, ו') בביאור מאמר הזוה"ק בפרשת ויצא דף קנ"ג ע"ב, יוסף זכה למהוי צדיק לעילא, בנימין איהו צדיק לתתא אע"ג דלא אזדמן ליה כעובדא דיוסף וכו' כל יומין דיעקב הוה באבלא לא שימש ערסיה וכו' ע"כ. ואפשר לענ"ד לומר דהיינו מאי דנקטו בגמרא יומא דף יב. וסוטה דף לז. זכה בנימין הצדיק ונעשה

אושפיזוכן לשכינה. ואיתא נמי בסבא דמשפטים דף ק"ד ע"ב, בנימין אסתלק לעילא, בנימין צדיקו של-עולם. ועיין עוד בהשמטות שבסוף זוהר בראשית סימן כ"ה, ובספר הליקוטים להאר"י פרשת מקץ ד"ה ונחזור, ובדברינו לקמן בפרשתנו על פסוק בנימין זאב יטרף ד"ה וכתב, ובמגילת אסתר על פסוק ויהי כאמרם אליו יום ויום וגו' ד"ה והשינוי. ולענין בנימין הצדיק שהיה בזמן התנאים, לעיל ד"ה עוד:

וּנְבִי פילגש בגבעה, שם כתוב ולא אבו בנימין לשמוע בקול אחיהם בני ישראל (שופטים כ', י"ג) וקרי ולא אבו פְּנֵי בנימין, העלה במנחת שי הטעם שמצא לכך, שחיסר הכתוב מלת בני, כי עשו זמה ונבלה בישראל, וראוי היה לגרוע יחוסם מבנימין הצדיק ולהרחיקם מתולדותיו ומכללו. ולא כינם בני בנימין, כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם. ושאר כל המקומות שקראם בני בנימין, נתן להם תקוה ודרך תשובה, אם יחזרו ממעשיהם הרעים ויעשו תשובה יקראו בנים על שם אביהם ע"כ. והלשון הזה ישנו גם-כן במחברת התיגאן דף קכ"ט. וכן הוא בדקדוקי הטעמים לבן-אשר, הובאו דבריו באוצר הגאונים על מסכת נדרים דף ל"ח סימן ק"ט אות א'. [ואכן העניין צריך ביאור איך דוקא הם נכשלו בזה, יותר מכל שבטי ישראל, אחרי שהם צאצאי אותו צדיק, ואמם רחל הצנועה, כמו שאמרו חז"ל במגילה דף י"ג ריש ע"ב בשכר צניעות שהיתה בה ברחל וכו'. ומה-גם שמצינו כי שבט בנימין עם שבט יהודה, הם הראשונים בישראל לכל דבר שבקדושה, כדלהלן בפרשת בשלח על פסוק ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה ד"ה הנה:

וְאֶעֱפִי שמצינו כמה חכמים שעמדו בנסיון, כגון ר' חנינא ור' צדוק ורב כהנא כדאיתא בקידושין דף טל: ודף מ. ור' עקיבא כדאיתא באבות דר' נתן פרק ט"ז אות ב', ובדברינו להלן הפטרת חקת על פסוק ותאמר אל אביה ד"ה ואין. [וע"ע בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק אהע"ז הלכות איסור ייחוד סימן ר"ג אות ט', ובדברינו לעיל פרשת וישב על פסוק ותתפשהו בבגדו ד"ה והשוואת] אפשר דדוקא בנסיון גדול וקשה דומיא דיוסף (כמו שביארו חז"ל בגמרא ובמדרשים) הוא שנקראים בשם צדיקים. ה' יתברך ישים חלקינו עמהם ואל ישיבנו ריקים:

יֵא כל הדברים דלעיל, כתובים אצלי מזה כמה שנים, כמוסים עמדי וחתומים באוצרותי לעת מצוא שאזכה להדפיסם בעזה"ת. ועכשיו נזדמן לי לראות בספר ויצ"ב לאחד מחכמי זמנינו חלק ג' פרק ט"ז מדף רי"ב שעמד בעניינים הללו בהרחבה, בעיקר ובפרט בענין התואר יוסף הצדיק שמזכירים בסליחות דלילי האשמורות, והוקשו לו בזה דברי מהרי"ץ בשתי הפסקאות שצינינו לעיל ד"ה ובגמרא, וחשב לדחותם בשתי ידים כדרכו. אבל לענ"ד דברי מהרי"ץ כשמש מאירים, ברורים ומזהירים. ואמרתי הנה מקום אתי כאן להשיב על הערעורים. אף כי בקצ"ר

אמיץ, כי אין תועלת בהרבות דברים הדברים. על כן נקדים להביא דברי האמת והצדק, מועט המחזיק את המרובה:

הראשונה בפיסקת רחמנא אידכר לן קיימיה דאברהם רחימא בדיל ויעבור וכו' אידכר לן זכותיה דיוסף צדיקא, כתב על זה מהרי"ץ שם בעץ חיים דף ל"ח ע"א וז"ל, יש נוסחאות שכתוב בהם קיימיה דיוסף צדיקא, ומתיישב על פי מה שכתב רש"י וזכרתי להם ברית ראשונים (ויקרא כ"ו, מ"ה) אלו השבטים. ונוסחא שכתב[תי] זכותיה, הוא על פי מה שכתב הרמ"ע בסדר הקפות דהושענא רבה ממסכת דרך ארץ דאע"ג דיוסף צדיק הוי, מכורתי ברית לא הוי עיין שם. (וכן כתב) [ובספר] חמדת ימים נטה לדעת הגורסים קיימיה דיוסף צדיקא, כי יוסף מסטרא דברית [אע"ג דאינו מכורתי ברית. הגהת הר"ד] כמו שאמרו חכמי זוהר עיין שם עכ"ל מהרי"ץ. וכוונתו להא דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא פרק א' אות י"ד שבעה אבות פְּרוּתֵי ברית ואלו הן, אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן ופינחס ודוד. ושם הובאו הפסוקים שנזכר בהם לגביהם ברית. ויוסף לא נמנה עמהם. וכך הגירסא הנכונה פְּרוּתֵי, לא פְּרוּתֵי, כי לא הם כרתו ברית עם ה' אלא הוא כרת להם ברית, וכמו שכתבנו במילי דאבות פרק ז' דאבות דף רל"ט פיסקת כרותי. ודעת החמדת ימים שאעפ"כ שייך לומר ביוסף קיימיה דהיינו בריתו, כי על-כל-פנים הוא מיוחד בשמירת הברית. ומהרי"ץ לא דחה דבריו, וגם מעיקרא הביא לנוסחא זו סעד מרש"י, ומקורו מתורת כהנים, שלכל השבטים נכרתה ברית, ואם-כן יוסף אתי בקל וחומר. ומכל-מקום סתם בפנים התכלאל דלא כוותיה, לצאת מן המחלוקת. דכיון שיש בזה פירושים אחרים דלא כרש"י, כיעויין ראב"ע ורבינו בחיי שם ושאר ספרים, ומסכת דרך ארץ מסייעא להו, אם-כן עדיף לעשות מה שאין בו ערעור לכולי עלמא. וכן נתפשט המנהג לגרוס זכותיה דיוסף צדיקא. הגם שראיתי כי יש נוסחאות לשעבר שכתבו קיימיה דיוסף חסידא. ועיין עוד בדברינו על פסוק וזכרתי להם ברית ראשנים, שהוא לקמן פרשת

בחקתי:

והשנית בפיסקת י"י עשה למען שמך וכו' י"י עשה למען זכות יוסף חסידך, כתב על זה מהרי"ץ שם בעץ חיים דף מ"ה ע"ב וז"ל, חסידך, כן הוא בנוסחאות ישנות. ונקרא כן מי שהוא עושה טוב וגמילות חסדים לפנים משורת הדין, וכמורכב עשה יוסף חסידות לפנים משורת הדין בכמה דברים כנודע [יתבאר בס"ד לקמן ד"ה וכמה. יב"ן]. ויש גורסין צדיקך, כי יוסף צדיק הוי. ובזוהר וישב דף קפ"ט ריש ע"ב יש ראייה לגירסאות ישנות, עיין שם דדריש ולא יעזוב את חסידיו (תהלים ל"ז, כ"ח) חסידו כתיב, זה יוסף עכ"ל:

יב) פתח שם בויעי"ב סימן א' וסימן ב' שהוא וסיעתו [אעפ"י שהם תימנים] גורסים כגירסת כל סידורי הספרדים י"י עשה למען זכות יוסף צדיקך,

ולא חסידך. וכן בסדר הרחמנא גרסי אידכר לך זכותיה דיוסף צדיקא, דלא כמאן דגרסי חסידא, עיין סידור רב עמרם הוצאת רבי נחמן קורונל תרכ"ה וארשא חלק ב' דף י"ט ע"ב. ובכדי להצדיק זאת, החל לאסוף מכמה ספרים וסופרים שיוסף נקרא צדיק עוד קודם שנמכר לעבד, וסיים כי אמנם מאידך דעת רשב"י שלא נקרא יוסף בתואר צדיק אלא לאחר שנבחן באותו מעשה עם אשת אדונו, דאיתא בזוהר מקץ דף קצ"ד ע"ב, רבי שמעון אמר, עד לא אירע ליוסף ההוא עובדא לא איקרי צדיק, כיון דנטר ההוא ברית קיימא איקרי צדיק יעו"ש יתר דברי החולק:

אמנם לענ"ד האמת יורה דרכו, מסתברא שבעיקר העניין אין כאן מחלוקת בין רבוותא ולא שום סתירה, יען כי לתיבת צדיק יש שני מובנים. המובן הפשוט בדרך-כלל בספרים הוא, דכשם שיש תארים שונים הנבדלים זה מזה, כמו חכם נבון חסיד ישר ונאמן וכדומה, כמו-כן יש תואר צדיק הנבדל מחסיד, כגון שצדיק הוא העושה כדין וחסיד לפנים משורת הדין [ועיין במה שצייננו לעיל ד"ה ועל, לספרים רבים, ובד"ה והשנית, ולקמן בסמוך ד"ה ומאין]. אבל על פי סודן של-דברים בזוהר הקדוש וביתר ספרי הקבלה והנמשכים אחריהם, יש מובן נוסף לצדיק שהוא מיוחד לשומר ברית קודש מכל צד איסור וטומאה, שעליו נרמז וצדיק יסוד עולם (משלי י', כ"ה) מקביל למטה, כנגד ספירת היסוד למעלה. וכמו שהרחבנו עוד בס"ד במקומות נוספים מספרנו זה, ובפרט לעיל פרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה אמת, וגם בשלחן ערוך המקוצר חלק אבן-העזר הלכות שמירת הברית סימן ר"ד סעיף א'. ועיין עוד לעיל ד"ה ומזה, ולקמן ד"ה ומה, ובמגילת אסתר על פסוק ויהי כאמרם אליו יום ויום וגו' ד"ה כיוצא:

ויוסף הוא אביהם של-כל הצדיקים ממין זה שנתנסו בדבר עבירה ועמדו בנסיון, אבל מכולם לא היה כמוהו מי שנתנסה והצליח לעמוד בפיתויים גדולים ועצומים, לכן נתייחדה לו לבדו ועל שמו מדת צדיק יסוד. וכשם שלגבי מדת אברהם חסד, ויצחק גבורה, ויעקב אמת וכו', אין המכוון לאמר כי לא היו לאברהם גבורה ואמת חס ושלום, וכן ליצחק לא היו חסד ואמת וכו' חס ושלום, אלא הכוונה שכל אחד מתייחד במיוחד בשיא מדרגת אותה מדה ושלמותה. כך בנדון דידן בודאי כולם היו צדיקים, אבל הקב"ה לא הביא עליהם נסיון עצום כמוהו, שלא יוכלו לעמוד בו. אין כמו יוסף בצדקתו, לא נערוך אליו קדושתו. ולקמן מד"ה ולחידוד, נרחיב העניין בס"ד:

ואמנם במדה מסויימת, שייך לקרות ליוסף צדיק טפי משאר אינשי אף קודם מכירתו לעבד ונסינו, כי מצינו שהיה נשמר במראית עיניו גם בנערותו, כדלקמן ד"ה ומעיקרא. ומה-גם שסופו מוכיח על תחילתו. והרי בזוהר הקדוש עצמו שם בפרשת מקץ דף קצ"ז ע"א מתבאר כך, שנקרא צדיק עוד קודם מכירתו, דאיתא

התם כד יוסף הצדיק נחת למצרים, בקדמיתא איהו משיך לה לשכינתא וכו'. והביא זאת בויציי"ב עצמו לעיל מינה סוף ד"ה ומכל, אלא שהוא סבר שזה היפך דעת רבי שמעון בן יוחאי שר בית הזוהר, שהובאה בדף קצ"ד. ומובן כי זאת יען שבעל המאמר שבדף קצ"ז, הוא רבי חזקיה, כיעויין התם דף קצ"ו ע"א. אך פשפשתי ומצאתי עוד כך גם בזוהר הקדוש פרשת ויצא דף קנ"ד ע"א בכלל מימרא דרבי אבא, ובדף קנ"ח ע"א בכלל מימרא דרבי אלעזר [ו"ז"ל, ויוסף זכי ליה דאיקרי צדיק, כאשר ביארו המפרשים שם שנקרא כך אפילו קודם אותו מעשה, עיין עליהם]. ולא נהירא לאפושי פלוגתא בין חכמי הזוהר הקדוש עצמם, ללא צורך, בפרט שנמצא לדבריו שרבי אבא תלמידו של רשב"י, סובר היפך ממנו, ומה-גם רבי אלעזר בנו. שמע מינה:

יג) ואיתא במחברת התיגאן דף קל"ג, כי ספר הישרים (דהיינו בראשית) הוא משנברא העולם עד שמת יוסף הצדיק, אלפיים ושלוש מאות ותשע שנים. ספר שני, והוא ספר הברית (דהיינו שמות) משמת יוסף הצדיק עד השנה השנית לצאת בני ישראל עד שהוקם המשכן, מאה וארבעים וכו'. ספר חמישי, והוא משנה תורה (דהיינו דברים) מת אהרן, וחיה משה אחריו שבעה חדשים ושבעה ימים, וביום השביעי (דהיינו שבת) מת החסיד. ונקרא זה הספר [לכאורה היינו חמשה חומשי תורה. ברם טפי מסתברא שכוונתו לספר דברים לחוד, דהא קאמר ונקרא "זה הספר", דבודאי קאי על ספר חמישי דסליק מיניה. וכן פירש המלבי"ם בנחמיה שם. גם מדסיים וכל התורה נקראת על שם משה וכו', מוכח דעד השתא לא מיירי בכל התורה. והחילוק הוא דספר דברים, זהו שמו "ספר משה". מה שאין כן כל התורה אין שמה ספר משה, אלא "תורת משה", והיינו דנקט נקראת "על שם משה". וטעם שנקרא ספר משה, הוא לפי מה שהקדים, מת אהרן, וחיה משה אחריו וכו' וביום השביעי מת החסיד. אי נמי מפני שכולו דברי משה. ועיין משך חכמה דברים י"ב, כ"ז. אך עיין עזרא ו', י"ח. יב"ן] ספר משה, ככתוב (נחמיה י"ג, א') ביום ההוא נקרא בספר משה [וגו'] ונמצא כתוב בו, אשר לא יבוא עמני ומואבי וגו']. וכל התורה נקראת על שם משה החסיד הנאמן, שנאמר (מלאכי ג', כ"ב) זכרו תורת משה עבדי וכו'. מת משה החסיד בשבעה ימים מחודש שנים עשר, רוח י"י תניחנו. ומת אהרן בראש חודש אב, שכך כתוב (במדבר ל"ג, ל"ח) ויעל אהרן אל הר ההר וכו' בחדש החמישי באחד לחדש. זכרונם לטובה ולברכה הישרים החסידים. ספר יהושע הנביא וכו' בימי יהושע החסיד וכו' יעושי"ב:

קרי מהבאת הדברים בפיסקא אחת ובעניין אחד, ניכר בעליל שתואר הצדיק מיוחד ליוסף, ושייך אליו דוקא. ושם דף קל"א, אגב פירוש ענייני כתיב ולא קרי, נזכר שהיה בלב דוד הצדיק שאָתי נכרי הוא וכו' יעו"ש. וכן הוא בדקדוקי הטעמים לבן-אשר, הובאו דבריו באוצר הגאונים על מסכת נדרים דף ט"ל אות ב'. ואולי כדי להודיע שלא חטא בבת-שבע, וכנודע]:

יד) ושם בסימן ב' דף רי"ד כתוב בויצ"ב שברור לו כי מניעתו מעבירה גדולה זו, אי אפשר בשום פנים לקרוא לה מדת חסידות ולומר שעשה לפנים משורת הדין, שהרי זו הלכה פסוקה גם בדיני בני נח שנצטוו על שש עריות ובכללן נאסרו באשת איש, שהבא על אשת חברו חייב מיתה (עיין רמב"ם הלכות מלכים פרק ט' הלכות ה' ז'), אלא דבבני נח מיתתו בסייף (שם הלכה י"ד), ובישראל מיתתו בחנק (שם הלכות איסורי ביאה פרק א' הלכה ו'). ועל כן היתה תשובתו לאשת רבו, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (לעיל ט"ל, ט"ו) שציוונו על כך, וזוהי מדת הצדיק שנזהר במצוות ה' כפי הדין. ומשום כך דייקו בגמרא ובמדרשים ובזוהר בלשונם לקרותו בתואר צדיק דוקא, וכדמוכח גם בלשון הרמב"ם ז"ל דנקט יוסף הצדיק עכ"ל:

ובסימן ג' הוסיף, ואמנם לפי מאי דאיתא בדברי רז"ל שהסיתה גם את חברותיה להעליל גם הן באותה עלילה על יוסף, והגיעו הדברים עד כדי כך שרצה פוטיפר להרגו (עיין ילקוט וישב רמז קמ"ו בשם מדרש אבכיר, ותנחומא שם סימן ט'), אם כן מוכחא מילתא לפי זה, שכל מה שהיתה מאיימת עליו קודם לכן, היו איומים מסוכנים ויודע היה יוסף שהוא עומד בסכנת נפשות [ועיין בדברינו לעיל פרשת לך-לך על פסוק ידו בכל ד"ה ולהאמור. ולקמן ד"ה והרמ"ע. יב"ן]. ולפי-כך קשה מאד, דמאחר שהוא אנוס לא היה מחוייב לסרב כל-כך ולסכן בעצמו, שהרי בדיני בני נח הלכה פסוקה, בן נח שאנסוהו לעבור על אחת ממצוותיו, מותר לו לעבור, ואפילו נאנס לעבור עבודה זרה עובר, לפי שאינם מצווים על קידוש השם (רמב"ם הלכות מלכים פרק עשירי הלכה ב', ובספר המצוות מצות עשה ט'). וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר, הרי זה קידש את השם. וכל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ד'). ועל זה כתב הרב מעשה רוקח (שם), דמדברי הרמב"ם דנקט מתחייב בנפשו, משמע דאפילו במדת חסידות לא מצי למסור עצמו עיי"ש. ואם-כן יוסף שהתמסר לקדש שם שמים בעמדו בסירובו כל-כך, אי מטעם איסור עריות דבני נח, הלא אינם מצווים על קידוש השם, ואפילו במדת חסידות לא מצי למסור עצמו ולהסתכן בכך, שהרי אם היה נהרג מתחייב בנפשו:

הלכה מסיק התם כי הנכון הוא, דפרישתו מאיסור ערוה, לא היתה מטעם איסור עריות דבני נח. וגם אין מקום לומר שפירש משום חומרא וחסידות, דהא מתחייב בנפשו. אלא עיקר פרישתו מטעם איסור עריות שעתידה תורה לצוות לבני ישראל, דמדינא חייב למסור נפשו על קידוש השם, בבחינת יהרג ואל יעבור עכ"ל, ועוד האריך:

טו) ברם לפום קושטא נראה לענ"ד שאין דין זה ברור ויתכן כי בן נח שאני ורשאי הוא להחמיר על עצמו ממדת חסידות. והכי נמי דייק לשון הרמב"ם דנקט לגבי בן נח בסגנון מותר לו לעבור, ולא נקט חייב לעבור. והרי שלמים וכן רבים סוברים אפילו לגבי ישראל, שאם נהרג ולא עבר צדקה תיחשב לו, דלא כהרמב"ם, כיעויין בטור יורה-דעה סימן קנ"ז, ובכסף משנה על הרמב"ם שם בהלכות יסודי התורה. אם-כן שייך שפיר ליוסף הצדיק גם התואר חסיד:

וישוב ראיתי שכבר עמדו על זה כמה אחרונים, כגון בחידושי מהר"ץ חיות סוטה דף י"א ע"ב, ובהגהות הרא"מ הורו"ץ פסחים דף ב' ע"ב, ובנחל אשכול על ספר האשכול הלכות מילה דף קי"ח אות ח', ובמדרש משה (מורגנשטרן) חלק א' דף קצ"ב קצ"ג. ונעתיק לשון ספר חיי עולם למה"ר משה בולה (קושטאנדינא ה'תק"ב) פרשת וישלח דף נ"ד ע"ד, יש לדקדק בדברי הרמב"ם, דבפרק ה' מהלכות יסודי התורה כתב גבי ישראל, דאם אנסוהו לעבור על שאר מצוות חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, דיעבור ואל יהרג, דכתיב וחי בהם (ויקרא י"ח, ה') ולא שימות בהם. ואם נהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו. וכתב מרן [בכסף משנה] שם, דטעמו משום דתיבת יעבור משמע ליה עיכובא יעו"ש. וגבי בני נח בפרק י' מהלכות מלכים כתב וז"ל, בן נח שאנסו אָנְס לעבור על אחת ממצוותיו, מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד עבודה זרה עובר, לפי שאינן מצווין על קידוש השם ע"כ. ומדקאמר מותר לעבור, משמע דאינו לעיכובא גבי בני נח כמו גבי ישראל, אלא הרשות בידו, ואם רצה ליהרג אינו מתחייב בנפשו. ומשום הכי דקדק הרמב"ם בלשונו, שגבי ישראל כתב יעבור ולא יהרג, שתיבת יעבור הוא לומר שהוא לעיכובא. ופירש גם-כן דבריו בפירושו ואמר, ואם נהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו. וגבי בני נח כתב מותר לעבור, לומר שהוא רשות כאמור. ונראה לענ"ד דטעמו דסבירא ליה דוחי בהם דכתיב גבי ישראל, הוא חומרא גבי ישראל, דהוא לעיכובא דיעבור ואל יהרג. אבל בבני נח דלא כתיב בהם וחי בהם, הרשות בידו. והטעם שהקפיד הכתוב גבי ישראל והחמיר עליהם שדוקא יעבור ואל יהרג, נראה משום דיותר טוב לעבור על מצוה אחת ויקיים אחר-כך כל המצוות [על-דרך שאמרו בשבת דף קנא: וביומא דף פה: חלל עליו שבת אחת, בשביל שימור שבתות הרבה. יב"ן], ממה שיקיים מצוה אחת ויבטל כל המצוות. אבל בבני נח הִקְל ונתן הרשות בידם, דלא חשיבי כמו ישראל, ועמד והתיר להם וכו'. וראיתי בספר פרשת דרכים דף ו' שכתב בשם ?מהרי"ט, דבן נח שמסר עצמו על קידוש ה' שמתחייב בנפשו אף לדעת מאן דסבירא ליה דכל אדם [מישראל] רשאי למסור עצמו אפילו במקום שנאמר בו יעבור ואל יהרג. ושמהר"ש יפה חולק עליו וסבירא ליה דכמחלוקת בישראל, כך מחלוקת בבני נח, דלהרמב"ם בן נח שמסר עצמו במקום שאינו חייב דהוי מתחייב בנפשו, ולדעת החולקים הרשות בידו יעו"ש. ולענ"ד זה אינו, דמדברי הרמב"ם בפרק י'

מהלכות מלכים שכתבתי, נראה דאפילו אם אין שם קידוש ה' הרשות בידו, וכל־שכן היכא דיש קידוש ה', מדקאמר דבן נח מותר לו לעבור כמו שכתבתי עכ"ל. ועיין עוד בדברינו לעיל פרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה ובדרך, בעניין החקירה אם לאבותינו ולשבטים היה דין בני נח או דין בני ישראל:

טז) וממה שכתב מהרי"ץ כי בנוסחאות ישנות כתוב **יוסף חסידך** וכו' כדלעיל ד"ה והשנית, מוכח שידע והבין שבנוסחאות חדשות שינו מדעתם, כי הוקשה להם העניין, מפני הידוע בדרך־כלל שהוא נקרא צדיק. [ואולי הוקשה להם גם־כן שתואר חסידך בתורה, נאמר לגבי לוי, כמו שנאמר (דברים ל"ג, ח') וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש תְּסִידְךָ. ולענ"ד מהאיי טעמא פירוטו דוקא כאן את שמו **יוסף חסידך**, ולא אמרו חסידך סתם, מה שאין כן השאר אזרח תמימך, נעקד באולמך וכו' כי לגביהם ברורה הכוונה, מה שאין כן כאן שיש מקום לטעות שהכוונה ללוי שנקרא גם־כן בשם חסידך, וכדלקמן ד"ה והרי, ועיין עוד בד"ה ויש]. ומצא מהרי"ץ ראייה מפורשת לקיים הנוסחא הישנה שיוסף נקרא חסיד מהזוהר הקדוש, ולא יעזוב את חסידיו חסידו כתיב, מה שכפי הנראה המשנים לא ידעו או לא שתו ליבם. ושפתים ישק:

ועליו יש להוסיף נופך, דהכי נמי איתא בבראשית רבה פרשה פ"ו אות ג', חסידו כתיב, זה יוסף. וכן הוא במדרש הגדול דף תרנ"ו ד"ה ויוסף, ודף תרס"ט ד"ה ותתפשהו. ועיין עוד יומא דף ל"ח שלהי ע"ב, ולקמן בסמוך ד"ה ואפילו. ובתנחומא פרשת תולדות אות א', יעקב היה יודע חסידותו של־יוסף, ולא היה חושדו ומחזיק אותו כשופכי דמים יעו"ש:

גדולה מכך אמרו בילמדנו, כל הצדיקים תפסו כל אחד ואחד אומנותו. אברהם תפס את המילה, יצחק תפס את התפילה, יעקב תפס את האמת, שנאמר (מיכה ז', כ') תתן אמת ליעקב, **יוסף תפס את החסידות**, שנאמר (לעיל ט"ל, כ"א) ויהי י"י את יוסף ויט אליו חסד, הובאו דבריו בילקוט שמעוני פרשת שלח־לך רמז תשד"מ, ואיוב רמז תתק"ז, וכן בתו"ש פרשת וישב על הפסוק הנזכר אות קכ"ב. וביאר שם כי מה שאמרו תפס את החסידות, הוא כדאיתא ביומא דף לה: יוסף מחייב את הרשעים, ויש גורסים בחורים. שעמד בנסיון, שהתגבר על יצרו ולא נכשל באשת פוטיפר, ולכן ויהי י"י את יוסף ויט אליו חסד. ולשון התנחומא, אין את מוצא נאמן גדול מיוסף, שאיימה עליו בהריגה, ואעפ"כ מסר את נפשו על זה ולא רצה לעבור, לכן אמרו עליו שהוא תפס את החסידות. וחז"ל כינוהו בשם יוסף הצדיק עכ"ל. והוא עולה בקנה אחד עם דברינו לעיל ד"ה ברם [ויעו"ש בתו"ש דף תתצ"ד סוף הערה ע"ז, שבמדרש הביאור וכן בחמדת ימים התימני מביאים כאן הגמרא דקידושין דף (פא.) (מ.) המעשים של־רבי צדוק ורב כהנא, דהיא מטרוניתא

תבעה אותם ומסרו נפשיהו. ונראה דכוונתם כמו שכתב ברביד הזהב כאן, דמזה שיוסף מסר נפשו ולא רצה לעשות רצונה, למדו רב כהנא ורבי צדוק, משום דהוי בכלל גילוי עריות, כמו שכתב הר"ן בסוף פרק ח' דסנהדרין, אע"ג דבצנעא ליכא כרת, ייהרג ואל יעבור מדין אביזרייהו, דהא אשה זו פעמים שהיא ערוה גמורה וחייב כרת, ובפרהסיא קנאים פוגעין בו. וכן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם בשער הסכנה ע"כ. ומזה חיזוק נוסף לדברי מהרי"ן:]

(יז) ואשכחן נמי שיוסף נקרא ראש לחסידים, כדלקמן ד"ה אחר. ובהא דאיתא בזוהר הקדוש פרשת בלק דף קפ"ט סוף ע"א, ההוא יין, כולהו טעמין, עד דיוסף צדיקא טעים ליה, המעיין במקדש מלך שם יראה שהגירסא לפניו היתה יוסף חסידא (עיין לקמן ד"ה ויתכן) וכן העתיק הגר"א בפירושו יהל אור על זוהר פרשת תרומה דף קס"ט ע"א ד"ה וההוא, יוסף חסידא. אם-כן נראה כי מישוהו שינה מחסידא לצדיקא:

ויתכן לענ"ד בס"ד שיש לרמוז בתיבת חסיד עצמה, גם את עניין מדתו של-יוסף. כי האות ח"ית, רומזת לשמונת ימי ברית מילה. סיד, אותיות יסד. וכן מה שדרשו בזוהר הקדוש שהביא מהרי"ן ולא יעזוב את חסידיו, חסידו כתיב, רומז חסיד וא"ו, כי וא"ו דא צדיק כנודע. וכדאשכחן שביארו כך פסוק לעשות מלאכתו, מלאכת וא"ו, כדלעיל פרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה אחרי, וד"ה ומעין. ועיין עוד לעיל ד"ה וכתב. ואולי לזה נתכוון מה"ר דוד בן ר"י החסיד בספרו אור זרוע דף ע"ב ע"א, בפירושו לפיסקת רחמנא שבסליחות, יוסף חסידא, פירוש יסוד יעו"ש. גם הרשב"ב במקדש מלך על זוהר בלק (הובא לעיל ד"ה ואשכחן) כתב ויוסף חסידא, נ"ב יסוד יעו"ש. שמע מינה כי הכל הולך אל מקום אחד. ועיין עוד לקמן ד"ה ויתיישב:

(יח) מהשתא לא קשיא מידי מדוע בפיסקת רחמנא גורס גם מהרי"ן יוסף צדיקא ולא חסידא, מה שאין כן בפיסקת עשה למען שמך גורס יוסף חסידך ולא צדיקך, כמו שתמה בויצ"ב סימן ה' דף רי"ט ד"ה ויש, מה ראה לחלק בזה. ונתלה בכמה תכאליל כת"י [ישנים לפי דבריו] דגרסי התם נמי צדיקך יעו"ש. כי תואר חסידות מיוחד יותר ליוסף מאשר אחרים, מפני שעשה חסידות בכמה דברים כמתבאר מתוך מה שכתב מהרי"ן [כל-שכן לפי מה שהוספנו לחזק דבריו מלשונות חז"ל וכדרייק לישנייהו יוסף תפס את החסידות, ראש לחסידים] והוא לו זה תואר נוסף מיוחד, כעין התואר צדיק. הלכך אעפ"י שהיו עוד חסידים, ועיקר תארו בדרך-כלל הוא יוסף הצדיק [כמו שהאריך להביא שם בסימן ה'] מכל-מקום שפיר דמי לומר גם את זאת:

ובעניין רחמנא מתאים יותר התואר צדיקא דאיהו מסטרא דברית, כיון ששם אותה, אנו מבקשים בדיל ויעבור, שיזכור לנו השי"ת ברית שלוש עשרה מדות, וכדאמרינן נמי בראש השנה דף יז: ברית כרותה לשלוש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם. מה שאין כן בפסקת עשה למען שמך דלא עסיקנין בברית, ואנו מתפללים ומתחננים בלשון בקשה וחוסה על ישראל עמך, טוב יותר להזכיר חסידותו, שיעשה עמנו הקב"ה כמו-כן חסד, מדה כנגד מדה, לפנים משורת הדין:

והרי גם השאר, נשתנו שם תאריהם בכל הנוסחאות. כי ברחמנא אומרים אברהם רחימא יעקב שלימא משה נביא וכו', ובעשה למען שמך אזרח תמימך, נענה בסולם ממרומך, משוי ממיימך וכו'. ואם-כן אין שום תמיהה. ואמנם מהאיי טעמא גופא כיון שאין התואר חסיד ידוע ומפורסם לרבים על יוסף דוקא, על כן הוצרכו לפרט שמו בהדיא, עשה למען יוסף חסידך [כמו שהוקשה לי לשעבר בספר מענה לשון]. מה שאין כן בשאר לא הזכירו את שמם בהדיא, לאמר כגון "אברהם" אזרח תמימך, מאחר שהוא מובן ממילא. ועיין עוד לעיל ד"ה וממה. [ובמחזורי הספרדים האחרונים, יש מהם שהוסיפו עשה למען מלך שלמה בנה בית לשמך, ונתנו טעם כי גם כורש מלך פרס ציווה לבנות בית-המקדש, כדאיתא בספר עזרא א', ב'. אבל הזיוף ניכר מתוכו, כי אם-כן היה צריך להיות הסגנון המלך שלמה שבנה. ואין להקשות מכורש, דאדרבה אשכחן במגילה דף יב. שהקב"ה קבל עליו, אני אמרתי הוא יבנה ביתי, והוא אמר מי בכס מכל עמו וגו' ולא נשתדל בעצמו וכו', וכדלהלן פרשת כי תשא על פסוק וירא העם כי בשש משה ד"ה ומתוך]. מה-גם כדי שלא יגרע בית זה להיות נזכרת בו תיבה אחת לחוד. ויש גורסים אסיר חסידך, וכדלקמן ד"ה ותחזינה. וזאת על שם שהיה בבית האסורים עקב חסידותו. אי נמי תרתי מילי נינהו. א' אסיר, ב' חסיד. [ועיין עוד לקמן ד"ה ויש]:

יט) אדרבה כך נאה וכך יאה לנו לבקש ולהתחנן באופנים שונים, ובסגנונות מתחלפים, לעורר את הרחמים. מאשר לחזור ולכפול אותם הדברים. [ועל-דרך זה ביארנו בס"ד בשערי יצחק שיעור מוצאי שבת-קודש נח ה'תשע"ז ב'שכ"ח, טעם הא דגרסינן בפסקת אלהינו שבשמים שמע קולינו וקבל תפילתנו, בלא להוסיף תיבת **ברצון** כמו שהוסיפו בסידורים האחרונים, כיון שבמקומות אחרים מוסיפים אותה, ויהיה חידוש יעוש"ב]. ומה שטען כי ראה כך בתכאליל ישנים, גם אם זה אמת, תימה איך לא שת ליבו (בזאת, וכל כיוצא בזאת) שבזמן מהרי"ץ לפני כמאתים וחמשים שנה היו הם חדשים, ואין מה להשוותם עם התכאליל הישנים שהיו אז. ואני הקטן ראיתי כי בתכאליל כת"י של-מהר"י ונה ומהר"י בשירי (שגם הם לא נחשבו ישנים בזמן מהרי"ץ) גרסי גם ברחמנא יוסף חסידא. ומהרי"ץ לא הזכיר בזה בהדיא איך הוא בנוסחאות הישנות והמקוריות שהיו לפניו. ולא דן רק אם הנוסחא זכותיה או קיימיה כנזכר לעיל ד"ה הראשונה, וחילוף זה ישנו גם בין

התכאליל כת"י של-מהר"י ונה ושל-מהר"י בשירי. ומשתיקתו של-מהר"י משמע שכן היה גם בנוסחאות ישנות שלפניו יוסף צדיקא. וצריך לעיין. אמנם אפילו אם יתברר שמהר"י העדיף שם נוסחא זו, על כגון דא נאמר (קהלת ח', א') מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. וגם זה הוא בבחינת מה שאמרו בגמרא ברכות דף טל: ירא שמים יוצא ידי שניהם. ועיין עוד לקמן ד"ה והרמ"ע וד"ה ותחזינה. ולהיות שהדברים פשוטים, אין צורך להרחיב יותר להשיב על כל פרט ופרט מטענותיו:

ואפילו בבת-אחת שייך להזכיר צדקות יוסף וחסידותו, כי אין הדבר גורע ממעלתו אלא תוספת לשבח. שכן מצינו בילקוט שמעוני פרשת וישב רמז קמ"ה ד"ה ויוסף, פוטיפר לא לקח את יוסף אלא לתשמיש, וסירסו הקב"ה. הדא הוא דכתיב כי י"י אוהב משפט ולא יעזוב את חסידיו (תהלים ל"ז, כ"ח) חסידו כתיב. ואיזה זה יוסף צדיקא ע"כ. ועיין לעיל ד"ה ועליו. וכן נקט בפשיטות מהר"י בדיחי בחן טוב פרשת ויגש דף קנ"ד בנשימה אחת כהא"י לישנא, איך יחשוב יעקב אבינו ע"ה על יוסף שי"ר לגיהנם, והלא הוא יודע בצדקתו ובחסידותו יעו"ש. הרי דתרוייהו איתנהו ביה:

ב) והנימוק שהעלה מהר"י בסליחות, דיוסף צדיק הוי, מכורתי ברית לא הוי, כמו שהבאנו לעיל בד"ה הראשונה, האריך בו בספרו עץ חיים בסדר הושענא רבה דף ע"ו עמוד ב' וז"ל, הקפה רביעית משה. דע אחי הי"ו, כי בסידורי הדפוס מייחסין הקפה זו ליוסף יעו"ש. וכבר (העיד) [העיר] על זה הרמ"ע מפאנו זלה"ה, ככתוב שם [בסידורי הדפוס בשמו. יב"ן] בסוף סדר ההקפות, ואמר כי ראוי לייחס הקפה רביעית למשה ובששית פינחס, ולא יוסף. כי אע"ג דיוסף צדיק הוי, מכורתי ברית לא הוי. לכן שמור ואחוז ואל תט ימין ושמאל, מהסדר הזה שכתבתי. וכן הוא גם בסידורים כת"י. וכן הזהיר מרנא האר"י זלה"ה בספרו, ומביאו בספר משנת חסידים [חכם אחד כתב לי כאן בזה"ל, לאיזה ספר של-האר"י המכוון, והאם חיבר איזה ספר ע"כ. והנה האר"י לא חיבר בקבלה שום ספר, רק תלמידיו רשמו מה ששמעו מפיו כנודע. ורק בפשט יש לו חיבור מימי חרפו, עם רבו מה"ר בצלאל אשכנזי בעל שיטה מקובצת. וסבור הייתי שכאן רומז מהר"י לספר הכוונות (הישן) של-האר"י, ומובן מאליו כי הכוונה למה שכתבו תלמידיו בשמו. אך חיפשתי לפום רהטא ולא מצאתי שם מאומה, ואף לא בשאר ספריו. ומפליא כי גם לא נזכר מזה אף במשנת חסידים שהזכיר מהר"י את שמו בהדיא, וצ"ע. יב"ן]. וגם הרמ"ז הזהיר וז"ל, ואתה תחזה, כמה שגו בחוזה, כת שלימודין המדפיסים, אשר הם מייחסים, למשה הקפה חמישית, ואל אהרן הששית. ובפזמון משה ורון ירון, יתנו הנצח למשה וההוד לאהרן. ולא כן השורה, בפסוקי דזמרה. לכן בסדר הזה היוזר מאד, הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כ"י כ"ל במספר יסוד. כי התרגום יורה דעה, דאחיד בשמיא [ר"ל ז"א, תפארת. יב"ן] ובארעא [ר"ל מלכות. ובמענה לשון על סדר

ההושענות, הרחבתי על זה בס"ד בד"ה והתרגום. יב"ן]. וצור האמונה, ינחנו בדרך נכונה עכ"ל. וגם הרב המדת ימים הזהיר שלא לשנות מפדר זה, עיין שם דף ר"ל ע"ב, עכ"ל מהרי"ץ:

ובעלמא כוונת מהרי"ץ בלשון "סידורי הדפוס", זה לאפוקי התכאליל. אבל כאן מסתברא דסידורי הדפוס דנקט, היינו סדורי הדפוס החדשים, ולאפוקי הישנים ולאן לאפוקי התכאליל. שהרי פיוטים אלה אף שישנם בתכאליל החדשות, הרי לא הועתקו לשם אלא מסידורי הדפוס הישנים, וליתינהו בתכאליל הישנות. על כן בעניין זה אין לתכאליל החדשות שום עדיפות יותר מסידורי הדפוס הישנים שהם מקורם. ולכן רק אחרי זה הוסיף מהרי"ץ שכן הוא "גם" בסידורים כת"י, דהיינו התכאליל החדשות. ואולי לכן לא כינה אותם כאן בשם תכאליל, כדי שלא יטעה המעיין שהכוונה גם לתכאליל הישנות. איתמר]:

ומנה שסיים בשם החמדת ימים, הוא רק בעיקר העניין שהקפה רביעית למשה [לאפוקי מהמדפסים שהקדימו את יוסף לפני משה, כפי סדר הזמנים]. אבל הקפה ששית לדידיה היא ליוסף, כאשר יראה המעיין שם, דלא כהרמ"ע שהקפה ששית לפינחס מטעם שכתב לעיל, ומהרי"ץ נקיט ואזיל כהרמ"ע שחידש לומר זכות פינחס, המיוחס, במדת צדיק יסוד עולם. לברית קינא וכו' תמורת זכור נשמר, וברית שמר, במדת היסוד חתום. למלוך זכה וכו'. וכן מנהגינו פשוט בדורות הללו. והחמדת ימים לשיטתיה דלעיל ד"ה הראשונה, דביוסף שפיר שייך לשון ברית. ועיין עוד מ"ש בס"ד במענה לשון על סדר ההושענות ד"ה וגם:

כא) והרמ"ע שם הוסיף לנמק טעמו, דעם היות שיוסף ופינחס שניהם חתומים בצדיק יסוד עולם, הנה מעלת פינחס יתירה על יוסף, לפי שהצדיק את הרבים. ולכן זכה באות יו"ד של-שם י"ה, והה"א ניתנה עדות ביהוסף וכו' עכ"ל. ולפום רהטא צריך לעיין כי סוף סוף ביוסף יש מעלה יתירה שאין בפינחס, מאחר שעמד בנסיון שאין כמותו. [אף כי מאידך בפינחס יש עוד מעלה נוספת, שסיכן את חייו ממש, מה שאין גבי יוסף שלא היתה אלא סכנת מאסר, אולי היה יודע כי כך דנים במצרים. ואפילו אם תמצוי לומר דביוסף גם-כן היתה סכנת נפשות, כדלעיל ד"ה ובסימן, הנה הוא לא הכניס את עצמו לסכנה זו, מה שאין כן פינחס]. ואם-כן שקולים הם, ונזכיר את שניהם, אם כאחד אם בזה אחר זה בהקפה ששית, כשם שברחמנא אין אנו מדלגים ומשמיטים את יוסף לגמרי. בבחינת טובים השנים מן האחד (קהלת ד', ט') וכדאמרינן בברכות דף טל: ירא שמים יוצא ידי שניהם, וכדלעיל ד"ה ואדרבה. [ולענ"ד יש להעיר, שהרי לא נקרא פינחס הצדיק כמו יוסף, וסותר כל האמור לעיל שאין כיוסף המיוחד בזה. ואולי מטעם זה השמיט מהרי"ץ טענה זו, דסבירא ליה דמעלת יוסף יתירה, והכא לא אתינא עלה אלא מצד שאינו

מכרותי ברית. ועיין הגהות הר"ד. איתמר]. וכן אמנם דעת הגר"ח פאלאגי במועד לכל חי סימן כ"ד אות ה' לצרף את שניהם וז"ל, בהקפה הששית יאמר, זכות נשמר [וברית שמר, במדת היסוד חתום. למלוך זכה וכו'] וזכות פינחס, וכן בַּשָּׁאָר [דהיינו אידכר לן קיימיה דפינחס וכו'] דעני לפינחס בשטים. יב"ן] לטובים השנים, דשקולים הם ויבואו שניהם עכ"ל. והדפיסו כך בכמה ממחזורי הספרדים המאוחרים. ועיין עוד במבוא לסדר הושענות המבואר (בני־ברק ה'תשמ"ט) דף מ"ט הערה ל"ד:

ונראה שדעת הרמ"ע ומהרי"ץ שאין מקום לפשרה זו כאן, מאחר שהן שבע הקפות במניין במספר, כנגד שבע מדות עליונות. מה שאין כן שם ברחמנא, שמזכירים עמהם גם־כן צלותיה דשלמה מלכא. ולא עוד אלא שמסמיכים אחר־כך באותה מתכונת, רחמנא בדיל ויעבור, בקשות רבות על סדר אבג"ד, ארים ימינך וכו' בכסופי אפיין וכו'. וגם למאי דנקיטינן דבתוספת על המספר אין נזק, מאחר שאין מחסיר, וכמ"ש בס"ד להלן במגילת קהלת על פסוק ראה זה מצאתי וגו' אחת לאחת למצוא חשבון ד"ה ולפי זה, מכל־מקום שאני הכא שמערכבים אותם בהקפה אחת בבת אחת, סבירא להו כי לא יעלו לרצון. ולא עוד אלא שיי"ל כי מאחר שמצינו כי פינחס גלגול יוסף, כמ"ש בס"ד להלן בפרשת פינחס על פסוק לכן אמר וגו' שלום ד"ה ונלע"ד, ואז נתקן פגם אותן עשר טיפין שיצאו ממנו וכו' יעו"ש, אם כן בכלל מאתים מנה. והרווחנו גם־כן להבין ממילא הא כיצד לא נמנה יוסף בכלל כרותי ברית, מה שייאות לו לפי רום מעלתו. אלא לפי שסוף סוף בחזרת נשמתו בפינחס, נתקן ונשלם לו גם זה. ונמצא שאין מקום כאן לומר טובים השנים מן האחד, יען כי הם אחד:

כב) וכמה דברי חסידות שעשה יוסף כדכתב מהרי"ץ, שהבאנו בד"ה והשנית, מלבד האמור לעיל, נראה דהיינו כגון שהוציא את אחיו שהכניס תחילה למשמר, באמרו להם, את האלהים אני ירא וגו' אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם, ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם (לעיל מ"ב, י"ח. י"ט). ואיתא בתנחומא ישן פרשת וישב אות י"ג ובילקוט שם רמז קמ"ב על פסוק וישלכו אתו הברה (לעיל ל"ז, כ"ד) כיון שנתנו אותו לבור, היה שמעון מצוה ומשליכים עליו אבנים גדולות כדי להרגו. אבל כשנפל הוא ביד יוסף, היה זורק עליו [עופות] פטומות יעו"ש. הרי שלא השיב לו כגמולו, ואדרבה:

ושימר שבת, דהיינו יותר מן המחוייב על פי הדין, כדלהלן פרשת בשלח על פסוק שם שם לו חק ומשפט ד"ה ואשכחן. ולא עוד אלא שהכריח את המצרים לימול ולשמור שבת, כדלעיל פרשת מקץ על פסוק וחמש את ארץ מצרים, ולהלן בהפטרת זכור על פסוק וישסף שמואל את אגג לפני י"י בגלגל ד"ה וחיזוק. ולא שימש מטתו בשני רעבון, כמו שלמדו רז"ל בתענית דף יא. שאסור לאדם לשמש

מטתו אז מדכתיב וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב (לעיל מ"א, ג'), ומבואר בתוספות שם שאינו אסור ממש אלא מדת חסידות. ושילם לאֲחָיו טובה תחת רעה. ויש אומרים שמחל להם על עוון מכירתו, כדלקמן בפרשתנו על פסוק ואתם חשבתם עלי רעה וגו' ד"ה ולדעת. ומצינו כמו־כן שנהג בדרך ארץ ומוֹסָר בכמה עניינים, כגון כלפי גבירתו, ושר המשקים ושר האופים, כמו שציינתי בס"ד לעיל פרשת וישב על פסוק ספרו נא לי ד"ה ולפי:

ויתיישב באופן נפלא לפי דברינו דלעיל, הא דגרסינן בנוסח נשמת כל חי, בפי ישרים תתרום, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון כל חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל, מדוע דוקא גבי חסידים הוסיפו תיבת כל, וכמו שהארכתי על זה בס"ד להלן בפרשת ואתחנן על פסוק לא מִרְבַּכֶּם וגו' המעט מכל העמים מִד"ה ובנשמת. אלא לפי שהתואר חסידים שייך בשומרי ברית קודש מכל צד איסור כיוסף הצדיק, בפרט שנרמז בתיבת חסיד עצמה, ח' ימי מילה וסיד אותיות יסד כנזכר לעיל ד"ה ויתכן, ויוסף הצדיק נקרא כל, כדלהלן בפרשת בשלח על פסוק שם שם לו חק ומשפט מִד"ה ועניין. על כן תיקנו לומר כל חסידים לרמוז ולעורר על כך. ואע"ג דלכאורה שייך טפי כבר בצדיקים המוזכרים לעיל מינה, מכל־מקום כיון שכאן אומרים תתקדש, הנה עניין זה הוא יסוד הקדושה. ולקבוע תתקדש גבי צדיקים, לא היה אפשר, כיון שרצו לרמוז כאן יצחק בראשי התיבות ורבקה באמצע התיבות באופן זה, בפי ישרים תתרום, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון כל חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל. כיעויין בפירושי הרוקח (הובא בדברינו להלן פרשת בשלח על פסוק שם שם לו חק ומשפט ד"ה וכן) ובר"ד אבודרהם, ובעץ חיים למהרי"ץ דף קל"ב ע"א ובשאר ספרים, אף שבאוצר התפילות דף של"ה ע"ב מפקפק על כך. מצורף לזה, שעניין יוסף רמוז בתיבת בפ"י ישרים, כמו שהעלה מהרי"ץ בעץ חיים שם כי שלושה כבשו יצרם מזנות, וסימנם בפ"י, בועז אצל רות, פִּלְטִי אצל מיכל, יוֹסֵף אצל אשת פוטיפר וכו' יעו"ש:

כג) אחר זמן, ראיתי בספר רוח נאמן (כתר תורה, קונטרס השמות. שאלוניקי ה'תקס"ג) להר"ח אברהם מיראנדה אות ט"ז שסידר על פי ספרים וסופרים התארים שנאמרו על יוסף, ונקצר במה שאינו שייך לנדון דידן, וז"ל, יוסף נקרא חסיד, על שעצם עניו מראות בבנות הערלים בצאתו על ארץ מצרים, עיין תרגום ירושלמי על פסוק (לקמן מ"ט, כ"ב) בן פורת יוסף [ולקמן ד"ה ועמד. יב"ן]. ועיין מדרש שמואל פרשה ה' [אות ט"ז]. וכן אמרינן ריש מגילת אסתר [אסתר רבה בפתיחות אות י'] יוֹסֵף רֹאשׁ לַחֲסִידִים. ונקרא דל וכו' ונקרא איש וכו' ונקרא טוב וכו' ונקרא בכור ושור וכו' ונקרא ירא ה' וכו' ונקרא רועי [רועה] ישראל וכו'. ונקרא צדיק, עיין זוהר חלק א' דף ע"א ודף קנ"ג וקנ"ח ויוסף זכי ליה דאידיק צדיק. נ"ב ולא ידענא היכן נקרא בשם זה. ועיין דף קצ"ו ע"ב. וכן תמצא סודו בהרבה מקומות,

וכן בזוהר תרומה דף קמ"ה ע"ב. ונקרא חכם וכו' ונקרא אדם וכו' ונקרא ילד וכו'. ונקרא חסיד, ילקוט (ור') [פרשת] שלח-לך, יוסף תפס את החסידות וכו' עיין שם רמז תמש"ד. ואסתר (פבה) [רבה], יוסף ראש לחסידים. נ"ב לכן נראה לחס"ד שאין לשבש הגירסא ורחמנא אידכר לן זכותיה דיוסף חסידא, וכן בנוסח עשה למען אסיר חסידך וק"ל. וצ"ע [מה שכתוב ב]זוהר יוסף צדיק איקרי, ולא ידענו באיזה מקום נקרא צדיק. עוד, שכינוי צדיק לגבי חסיד הורדת מעלה כנודע עכ"ל:

ומאי דלא ידע מר היכן נקרא בשם צדיק, ור"ל היכן נזכר הדבר במקרא, מפורש הוא בספרים רבים, וראש לכולם פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א, מכרו אותו [האחים את יוסף] לישמעאלים בעשרים כסף, וכל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים לרגליהם, שנאמר (עמוס ב', ו') על מכרם בכסף צדיק, ואביון בעבור נעלים ע"כ. ומה שהקשה כי כינוי צדיק לגבי חסיד היא הורדת מעלה, זה רק לפי מובנו הפשוט הרגיל. אבל לפי מובנו בנסתרות על צדיק יסוד עולם כדלעיל ד"ה אמנם, אתי שפיר:

ותחזינה עינינו שהוא מביא דברי החס"ד [וכנראה כוונתו על עצמו, על שם חסד לאברהם. וכן כתב במקום אחר, לחס"ד אברהם] שמקיים לפי האמור את נוסחת יוסף חסידא ברחמנא, ואסיר חסידך בעשה למען שמך [ולפנינו יוסף חסידך, ועיין עוד לעיל ד"ה והרין] לאפוקי שלא לשבש הגירסא הישנה והמקובלת. ומיניה ילפינן נמי חיזוק נוסף למאי דכתבינן לעיל ד"ה אדרבה, שמקורב בזמנא הוא שהגיהו בסידורי הספרדים את שתי הנוסחאות הללו [ובמחזור זכור לאברהם דפוס ליוורנו הגירסא אסיר צדיקך]. ומכל-מקום לדין הכרעת גאון עוזנו מהר"ץ מכרעת, כי שפתי כה"ן ישמרו דעת. ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך י"י צבאות הוא:

ויש להוסיף כי נוסחא מחודשת זאת, נראית מזוייפת מתוכה. דכיון שתיקנו צדיקך, שהוא תואר שנתייחד ליוסף, היה להם למחוק תיבת יוסף, כמו בשאר הבתים שלא נזכרו שמות האנשים, לפי שמוכן מאליו במי המדובר. מה שאין כן לפי הנוסחאות הישנות, תיבת יוסף מוכרחת, שהרי בתואר חסידך לבד לא יובן במי המדובר, שהרי כולם חסידים, וכמו שאמר הפייטן בפיוט אליך ה' נשאתי עיני, והרם משפלות גזע חסידך בסתם. והגם שהוא מיוחד בכך יותר, מכל-מקום אינו מפורסם בתואר זה. ואין לדחות דבשאר הדבר מפורש יותר, כי גם כאן גבי יוסף יכל הפייטן לכתוב עניין צדקותו בסגנון שיוכן כי המדובר ביוסף. ועיין לעיל ד"ה וממה]:

כד) ולחידוד העניין שהקדמנו לעיל ד"ה ויוסף, אביא לפניך אחי המעיין דבר מבהיל, איך שהעמידו חז"ל אנשי האמת והצדק ללא כחל ושרק [כמו שיתבאר בס"ד בדברינו להלן הפטרת נשא על פסוק ותקרא את שמו שמשון ד"ה וחזינן] את יוסף הצדיק לעומת אברהם אבינו ע"ה, להראות שמדרגתו של-יוסף

בזה גדולה אפילו ממנו. וזה לשונם במדרש אבכיר, הובא בילקוט שמעוני בפרשת וישב רמז קמ"ה על פסוק ויהי י"י את יוסף ויט אליו חסד (לעיל ט"ל, כ"א) ולאברהם שהיה תחילה לאבות ונתנסה עשרה נסיונות, לא נאמר. משל למלך שהיו לו שני אוהבים, אחד היה רעב וגנב ונתן לו פת קיבר ואכלה שלא בפניו, ואחד היו נותנין לו ולא קיבל עליו. כיון ששמע המלך, אמר, זה שלא אכל בגניבה, יכנס בסעודה עמי. כך אברהם, בא נא אל שפחתי (לעיל ט"ז, ב'), מיד וישמע אברם לקול שרי (שם. ועיין בדברינו שם). ויוסף היה רואה בכל יום בנות מלכים, פעמים מקושטות, פעמים מבוסמות, פעמים ערומות, ולא רצה עכ"ל. ולקמן בסמוך ד"ה ושורש, נעמוד בס"ד על מקור מאמר זה:

וכדברים האלה שבילקוט שמעוני אף כי בסגנון שונה, הובא גם-כן במדרש הגדול שם דף תרס"ה על פסוק ולא שמע אליה (לעיל ט"ל, י') וז"ל, מושלין אותו משל, למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שני עבדים, לאחד מהם נתנו לו פת קיבר ואכלה בבית התנור, ולאחד מהם נתנו לו פת סולת ולא אכלה. אמר המלך, זה שלא אכל הסולת, תנו לו מסעודה שלי. כך אברהם, אבינו, כשאמר לו שרה בא נא אל שפחתי, מיד וישמע אברם לקול שרי. לבסוף מה היה לו, ישפט י"י ביני וביניך (לעיל ט"ז, ה'). אבל יוסף עמדה לו בת מלכים ופרעה עצמה לו ושידלתו, ולא שמע אליה. לבסוף מה היה לו, נטל המלכות ונשא בתה עכ"ל:

לא הזכיר בנות מלכים באופן כללי כבילקוט שמעוני, רק אשת פוטיפר בלבד שהיתה בת מלכים, ושהיא פרעה את עצמה, דהיינו שגילתה אותה רשעה את בשרה. ויש כעין זה גם בגמרא, לפי גירסת עין יעקב ומנורת המאור כדלעיל פרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה ולמאן. ואליבא דילקוט שמעוני דנקט בנות מלכים, אולי ר"ל בנות שרים, דהיינו שאר שרי מצרים, שהיו מצויות שם עמו בבית פוטיפר שר הטבחים. אי נמי בנות מלכי שאר ארצות, שהיו באות לבקר במצרים. ויותר נראה כי בנות מלכים, היינו בנות משפחת המלוכה. ודרך חז"ל לומר כך בלשון רבים, מקביל למלה הראשונה, דוק ותשכח. ומפורש כך במדרש תנחומא פרשת נח אות י"ח, למה היו דומין דור המבול ודור הפלגה, לשני בני "מלכים" וכו', והכוונה שני בנים של-מלך אחד, עיין תנחומא ישן שם אות כ"ז. ועיין עוד זאת רענן על ילקוט שמעוני דף י"ג שלהי ע"ב (ד"ה אמר רבי) וכדברינו לעיל בפרשת וישב על פסוק ויוסף הורד מצרימה ד"ה ואיכא, ובפרשת לך-לך על פסוק ידו בכל ד"ה ולהאמור:

הבאתי זאת כאן, אעפ"י שלא זכינו לעת עתה לרדת לסוף דעתם של-חז"ל בזה, כי עמקו מחשבותיהם, ואנחנו לא ידענו מה מקום להשוות לעניין אברהם עם הגר שהיה היתר גמור. ולא עוד אלא שמצינו לאידך גיסא בבראשית רבה פרשה

מ"ה ובעוד מקומות ששיבחו חז"ל את אברהם בזה ששמע לקול שרי, כי היתה סוכה ברוח הקודש, ושקיים אברהם אבינו בזה מה שאמר לו השי"ת (לעיל כ"א, י"ב) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. וכן העלה בעל מדרש הגדול עצמו שם בפרשת לך-לך דף רס"ב, וישמע אברם לקול שרי, הדא היא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ע"כ. ואף דמסתברא כי המאמרים סותרים לגמרי, אין מזה קושיא על מהר"ד עדני קסדר מדרש הגדול, שכן דרכו ומגמתו במקומות רבים (וכמעט בכל מקום) לאסוף הכל, כי כשמו כן הוא, וסומך על המעיין שיבין את אשר לפניו. כל-שכן למאי דנקיטינן כי אין מדרשים חלוקים, וכדלעיל פרשת תולדות על פסוק למה אשכל גם שניכם ד"ה ומצינו:

כה) והנה הרמב"ן שם, פירש בהיפך. כי על הפסוק שאחריו, ותקח שרי אשת אברם את הגר וגו' ותתן אתה לאברם וגו' (לעיל ט"ז, ג') פירש שבא הכתוב להודיע שלא מיהר אברהם לְדַבֵּר, עד שלקחתה שרי ונתנתה בחיקו יעו"ש. אמנם אליבא דהמדרשים הנזכרים לעיל יש לפרש כי הוא מצידו הסכים מיד, אלא שהגר התעכבה עד שלקחתה שרי, ועיין עוד בדברינו לעיל פרשת ויצא על פסוק ותרא לאה וגו' ותקח את זלפה שפחתה ד"ה אי נמי:

א"ך שיהיה, הלא דברי חז"ל במדרשים שהבאתי, נאמנים מאד בעינינו. ומקבלים אותם באימה וביראה, ברתת ובזיע. וגם אם לא ידענו כוונתם, מכלל-מקום הבננו מגמתם. אלא שתפילתינו זכה בפינו שיפקח השי"ת את עינינו לרדת עד תכליתם. ולא עוד אלא שמצינו עניין דומה קצת לדבריהם הללו, בזוהר הקדוש פרשת וארא דף ל"ב ע"א שאמר רבי חייא כי שמע מרשב"י ובכה, נ"י על אותו זמן. כי בגלל שנתעכבה שרה מללדת, אמרה לאברם בא נא אל שפחתי וגו' ועל זה עמדה השעה להגר לירוש את שרה גבירתה, והיה לה בן מאברהם וכו' יעו"ש"ב. אך לא האשים את אברהם. ועל-כל-פנים קרוב לעיקר העניין שביארנו, נזכר עוד בבראשית רבה ובשכל טוב ובמדרש הגדול על פסוק ותשא אשת אדניו (לעיל ט"ל, ז') שנסיונו של-יוסף, היה גדול מנסיונם של-אביו יעקב וזקינו יצחק יעו"ש. ועיין עוד מ"ש בס"ד לעיל פרשת לך-לך על פסוק הלבן מאה שנה ד"ה וחיפשתי, ופרשת וישב על פסוק ארחת ישמעאלים באה מגלעד ד"ה אמנם:

כו) ושורש המאמר שבילקוט שמעוני שהבאנו לעיל ד"ה ולחידוד, ציינו שם בשולי ילקוט שמעוני דפוס ורשא הנפוץ כיום כי מקורו הוא בבראשית רבה. והרואה יראה דליתיה התם, וצ"ל מדרש אבכיר, כמו שהוא בילקוט דפוס וינציא. והמאמר הזה מהמדרש, הובא גם-כן ברב פעלים להר"א בנו של-הגר"א דף ע"ד יעו"ש:

ולפי סידור הדברים שם בילקוט, נראה למעיין שהמדובר היה עוד קודם עניין אשת פוטיפר. ואף שיתכן כי זה נכון, להיותו משרת בביתו של-אחד משרי מצרים ומצוי בבית המלכות, בארץ מליאה זמה כנודע מדברי חז"ל, ולכן היו גם בנות המלכים פרוצות כמו שאמרו במדרש הנזכר לעיל. ונמצאנו למדים שעוד קודם לכן היו ליוסף נסיונות גדולים. מכל-מקום טפי מסתברא שנתחלף למסדר פסוק הנזכר שהוא אחר שכבר נתנהו פוטיפר בבית הסוהר, עם פסוק דומה לו, ויהי י"י את יוסף ויהי איש מצליח (לעיל ט"ל, ב'). ואכן בתו"ש נקבעה בשתיקה דרשה זו במקומה, כיעו"ש בדף תתש"ח אות קכ"ג. וראיה לכך ממדרש הגדול דלעיל ד"ה וכדברים. וקא משמע לן כי גם אחרי עניין אשת פוטיפר שם בבית הסוהר, מקום אשר אסירי המלך אסורים (שם כ') דהיינו לא שאר האנשים אלא הקרובים למלכות שנמצא בהם חטא כלפי המלך ומלכותו, גם שם נהגו מנהגי פריצות קשים, מכל-מקום יוסף לא פנה לכך ולא רצה. ועיין עוד בדברינו להלן פרשת אחרי מות על פסוק כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו' ד"ה ברם:

כז) שוב ראיתי בספר הגיוני ושרעפי להרצ"ה דאכויץ (ניו יארק ה'תר"ץ) מדרף קל"ב, שהבין כי זה היה בדוקא עוד קודם עניין אשת פוטיפר. ולפי זה אין טעות בסידור הדברים בילקוט שמעוני, רק המשך הפסוק ויט אליו חסד נכתב שם בטעות, והכוונה רק לרישיה דקרא, ויהי י"י את יוסף שהמשכו ויהי איש מצליח. אבל הלימוד הוא מזה שרק גביו נכתב ויהי י"י את יוסף, וזה לשונו:

לפי שְׁכָלְנו והערכתנו, אנו רואים את גדולתו וצדקתו של-יוסף רק בשעה שהתקומם נגד דרישת אשת אדוניו זליכה [זהו שמה של-אשת פוטיפר, כמ"ש בס"ד לעיל פרשת וישב על פסוק ותשא אשת אדניו. יב"ן] לחטוא אתה, וברח ממנה ויצא בשלום. שזה אמנם מראה על רוחו הכביר, אשר גם עד היום אנו משתוממים על זה. אבל חז"ל התעמקו יותר בחיי יוסף במצרים, ומצאו את צדקתו עוד טרם אשר זליכה התנכלה אליו. אמנם יוסף הראה צדקות גדולה בזה שגבר על יצרו ולא נכשל בזליכה. אבל סוף סוף הלא אשתו של-אדונו היתה, אשת-איש, דבר שלאחר המבול היו נזהרים בזה אפילו אצל אומות העולם. וחוז' לזאת, יוסף לא יוכל להיות כפוי טובה לאדונו, כפי דבריו שאמר בעצמו, איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת (לעיל ט"ל, ט'). מלבד היראה של-וחטאתי לאלהים (שם) לחטוא עם אשת-איש שאפילו לכן נח אסורה:

ולכן ראו חז"ל את צניעותו וגדולתו של-יוסף, מלבד במעשה זליכה, גם בחיים הפשוטים היום יומיים שהקיפו אותו. שערנו נא בדמיונכם, יוסף הנהו בן שמונה עשרה שנה, גיל שאש העלומים בוער בכל האיברים, ובפרט בארצות החמות

של-מזרח, וביחוד במצרים, המקום שהיה לו השפעה מיוחדת ושנקרא ערות הארץ (לעיל מ"ב, ט'. י"ב). ונוסף לזה היה נמצא תמיד במסיבת נשים רבות הבאות לבית אדוניו פוטיפר, והדבר מובן שהנשים הללו היו יוצאות מגדר הרגיל ביפין ובתמרוקיהן. גם מלבושיהן היו בודאי לפי האפנה האחרונה של-מדינה עשירה כמצרים, שרק נשים פרוצות כנשי-מצרים היו לובשות. וממילא מתעוררת השאלה, איך זה לא עלה על דעת יוסף להיות לו מגע ומשא עם הנשים הללו על פי היתר נכי היו פנויות. יב"ן. אך קשה למאן דאמר שהשבטים גם-כן קיימו אפילו מילי דרבנן. וכל-שכן לפי מה שכתב מהרח"כ בשם טוב פרק י"ב מאיסורי ביאה הלכה א' ופרק ח' ממלכים הלכה ב' דאיסורא דאורייתא הוא יעו"ש. איתמר], דבר שהיה לו היכולת להשיגו בנקל לרגלי צעירותו ויפיו הנפלא והנעלה. אם יוסף עמד גם בנסיון זה, סימן הוא שצניעותו עולה עד למדרגה היותר גבוהה ונשגבה. אם יוסף לא היה עומד בנסיון זה, אזי התורה לא רק שלא היתה מחפה עליו, כמו שענה רבי יוסי להיא מטרוניתא (בראשית רבה פרשה פ"ז אות ו'). אלא בטוחים היו חז"ל, כי לולא זאת אי אפשר היה ליוסף לנצח גם את זליכה וכו' :

את המדה הנשגבה הזאת של-יוסף, הרגישו חז"ל במלים שהתורה בעצמה מעידה עליו, ויהי י"י את יוסף, מלים שלא נאמרו על שום אחד מאבותינו הקדושים. וחז"ל שואלים את השאלה הנזכרת לעיל, באמרם ולאברהם שהיה תחילה לאבות ונתנסה בעשרה נסיונות, לא נאמר. ומשיבים על זה על פי דרכם הם באופן חד וחודדי, משל לשני אוהבים, אחד היה רעב וגנב נתן לו פת קיבר וכו' והשני לא קיבל וכו'. כך אברהם, בא נא אל שפחתי, מיד וישמע אברם לקול שרי. הוא שמע מיד אף לפת קיבר. כיון שאברהם בא אל שפחתו, בשעה שהיתה לו אשה כשרה אמנו, קראו בלשון מליצה גנב. אבל יוסף היה רואה בבית פוטיפרע בכל יום, בנות מלכים, פעמים מקושטות, פעמים מבוסמות, שהיו [התכשיטים והבשמים] נמצאים לרוב במצרים. פעמים ערומות, לפי האפנה של-תלבושת בנות מצרים בימים האלה [לדעתו ערומות לאו ממש כפשוטו. אבל מלשון הרב מעם לועז דלקמן ד"ה וחיפשתי, משמע ממש. יב"ן]. ובכל זאת לא רצה, אף כי יכול היה להיות אֶתָן על פי היתר. ולכן זכה שעליו ייאמר ויהי י"י את יוסף, שזהו לפי מליצת חז"ל שלא אכל בגניבה, יכנס בסעודה עמי. וצניעותו כזו, הנה לפי האמת כל-כך היא גדולה ומברקת כברק נגה, עד שְׁמַעְמַעְמַת גם את זהרו ויפעתו של-אברהם אבינו וכו' עכ"ל הגיוני ושרעפי, ועוד האריך :

כח) וחיפשתי ומצאתי שכבר קדם לו הרב מעם לועז בפרשת וישב דף ת"ש ד"ה ואשתו, שם העלה עניין זה מהילקוט בתוספת נופך משלו, קודם עניין אשת פוטיפר וז"ל, מאז שנתפרסם יפיו של-יוסף, היו באות כל יום לבקר בנות מלכים ושרים שהיו מקושטות מאד, והיו עומדות ערומות בפני יוסף,

והוא לא רצה להסתכל עליהן ע"כ. ומשמע ליה ערומות ממש כפשוטן של דברים [ועיין לעיל ד"ה את]. ואל תתמה על כך, משום דכי האי גוונא מצינו שאמר בהדיא המלאך המגיד למרן הבית יוסף שאם יהא ליבו מהרהר תמיד בעבודת ה' בתורתו וביראתו, אפילו יפגע באשה ערומה לא יבוא לידי חטא, כדאיתא במגיד מישרים פרשת מקץ, וכדלהלן בפרשת בחקתי על פסוק ואם תלכו עמי קרי. וכך אמנם נהג יוסף הצדיק גם בהיותו בבית אדוניו המצרי, כדלעיל פרשת וישב על פסוק ויהי י"י את יוסף וגו' ד"ה וכן, ולהלן בפרשת שמיני על פסוק כל הולך על גחון. ועיין עוד לקמן בפרשתנו על פסוק בנות צעדה עלי שור ד"ה וגם:

ובהדיא מצינו שיוסף נחשב צדיק יותר אפילו משלושת האבות אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן ודוד, שהרי שבעה מברכים בספר תורה בשבת הם כנגד שבעת הרועים הללו, והששי יוסף מהאיי טעמא, כדאיתא בזוהר הקדוש פרשת שלח-לך דף קס"ד ע"א, ומביאו מהרי"ץ בקיצור בעץ חיים חלק א' דף קל"ח ע"א וז"ל, נהגו להעמיד קטן לשישי. והוא על פי הזוהר פרשת שלח-לך דף קס"ד, מאן דסליק לספר תורה למקרי, אצטריך צדיק, וצדיק אקרי. מאן אקרי צדיק מכולהו, שתיתא דסליק מאינון שבעה. רבי שמעון לא הוה סליק כל יומיו אלא שתיתא ע"ש. והוא אחד מתיקוני חברית (המדרת ימים). ועל כן נהגו בקטן, דאיהו צדיק, דמוחזק שלא ראה קרי, דאיהו רומז ליוסף הצדיק עכ"ל. ועיין עוד בדברינו לקמן בפרשתנו על פסוק בנימין זאב יטרף ד"ה וכתב. נויש להעיר כי לשון הזוהר הקדוש שם, אמר רבי שמעון, ודאי, דאיהו לא סליק כל יומיו אלא שתיתא וכו', משמע שאין המדובר על רשב"י עצמו, אלא על רבי כרוספדאי שהוא בעל המאמר שנזכר לעיל התם. וכן פירשו המפרשים שראיתי. וצ"ע]:

כט) מיהו סוף סוף, כיון שגם לאחר אותו מעשה כפל הכתוב אותו לשון ויהי י"י את יוסף ויט אליו חסד, ויתן חנו בעיני שר בית הסהר, שמע מינה כי גם שם חזרו אליו ובאו לפתחו אותם נסיונות קשים ומרים, ואפילו הכי לא נע ולא זע. וכעין זה איתא בתנחומא פרשת וישב אות י"ג ובמפרשי בראשית רבה (יפה תואר וחידושי הרד"ל) פרשה פ"ז אות י', שאשת פוטיפר היתה הולכת אצלו שמה לבית הסוהר בכל יום ויום לפתחו, שמא יתרצה אליה, ומאיימת עליו, ולא הועילה כלום. ועיין עוד בדברינו לעיל פרשת מקץ על פסוק ויריצהו מן הבור ד"ה ולא עוד:

ועמד יוסף בגובה צדקתו ובשיא קדושתו גם לאחר מכן בצאתו למלוך על ארץ מצרים, כמו שדרשו רז"ל על פסוק בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור (לקמן מ"ט, כ"ב). ועיין בדברינו שם) שהיו אז בנות המלכים והשרים ויתר המצרים צועדות על החומה ומשליכות עליו טבעות זהב ושאר מיני תכשיטין כדי שייגביה עיניו ויביט בהן, והוא לא עשה כן ולא הרהר אפילו באחת מהן, כי כל

מי שאינו מסתכל בנשים אין יצר הרע שולט בו, כיעויין בראשית רבה פרשה צ"ח ופרקי דרבי אליעזר פרק ט"ל ותרגום ירושלמי והמיוחס ליונתן בן עוזיאל ושאר ספרים:

וביין שידעו כי הוא רווק, ובן שלושים שנה, בודאי סברו בנות מצרים שישא אחת מהן. ומי לא תחפוץ להיות אשתו, אשת המשביר והשליט על כל ארץ מצרים. ואעפ"כ הוא לא השגיח בכך, ותלה בטחונו בה' שיזמין לו בת-זוגו ההגונה לו. ודרך נס נודמנה לו אסנת בת דינה. כדאיתא במדרשים הובאו בשפתי כהן על פסוק **בנות צעדה עלי שור**, ובתו"ש דף תתת"מ"א הערה ש"א ופרשת מקץ דף תתתשנ"ה הערה קי"א, ובדברינו שם על פסוק ויתן לו את אסנת ד"ה ידוע, שכשכל הבנות זרקו ליוסף תכשיטין, היתה עמהן אסנת בת דינה. ורמוז הדבר בדקדוק לשון הפסוק **בנות צעדה**, דהוה ליה למימר צעדו בלשון רבים, אלא שבא לרמוז על אסנת. ולא היה לה מה לזרוק, ולכן זרקה לו את הַקְמִיעַ שהיה תלוי בצוארה [משמע שהיה הקמיע עשוי כמין תכשיט, ולכן סברו הכל שזרקה תכשיט], שנתן לה יעקב אבינו ע"ה, והיה כתוב בו גם-כן שהמידבק בזו, מידבק בזרעו של-יעקב. ויש אומרים שהיה כתוב בו, בת דינה בת יעקב בן יצחק בן אברהם. ובו נסתכל יוסף, ונשאה לו לאשה. ובת עשרים ושתים שנה היתה באותו הפרק, ושום איש לא יכל להתקרב אליה עד אז, בכח שם הקדוש שהיה באותו הַקְמִיעַ. והיא ראתה את יוסף והכירתו, דהיינו שהכירה מעלתו המשובחת למעלה ראש [ובזה מובן איך לא חששה לזרוק לו את הקמיע הנועד לה לשמירה. אלא ידעה והבינה ברום-מעלתו, ושהוא בן-זוגה. יב"ן]. מה שאין כן בנות החמורים. וגם הוא מיד הכיר בה יעוש"ב:

ונצטרף לומר לפי זה, כי מה שכתוב ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת וגו' (לעיל מ"א, מ"ה) לאו למימרא שפרעה נתנה לו, אלא הסכים לכך. שוב ראיתי כי קרוב לדברינו כתב הרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר פרק ל"ח אות ט"ז, על הא דאיתא התם וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר ויתן לו את אסנת וגו' וז"ל, דְרַשׁ [רבי אליעזר] שיוסף ביקשה ליתנה לו, שהכירה על-ידי הציץ [דהיינו הקמיע כנזכר לעיל. יב"ן] כשהיה בבית פוטיפר, וניתנה לו על פי פרעה כאשר שאל עכ"ל. [וידידי הראח"כ שליט"א העיר כאן על כך בזה"ל, לענ"ד מסתברא טפי איפכא, שפרעה מעצמו נתנה ליוסף, ויוסף הסכים מחמת הקמיע. כי נכון יותר להעמיד כך דברי חז"ל, מאשר להעמיד המקרא היפך פישוטו. ועוד, שהרי המקרא עיקר וגם קדם לחז"ל, באופן דאיכא למימר שהם קיצרו בלשונם וסמכו על המפורש במקרא. ולפי זה שפיר דקדק בעל מדרש הביאור דנקט ונישאת ליוסף, ולא ונשאה יוסף וכיוצא בזה. ונתגלגלו הדברים כך דרך נס, שראה יוסף את הקמיע של-אסנת, ומיד אחרי זה נתן לו פרעה אותה, כי מה' אשה לאיש. ואף בזמנינו שמענו עניינים כאלה בשידוכין. ואפשר שהנס הזה היה נסתר קצת ונתלבש

בדרך טבעית, כי יתכן לומר שעד אז לא היתה רוצה להינשא לאיש מצרי, שהרי כבר היתה בת עשרים ושנים שנה כדלעיל, ובזמנם כנראה היו נישאות קטנות, בפרט בנות הגדולים. ופרעה ידע טעמה ונימוקה כי מן העבריים היא. אי נמי המצריים לא רצו לשאת אותה, כי עברייה היא. אך טעם זה יש לדחות, שהרי אפילו פרעה מלכם רצה לקחת את שרה העברייה לאשה. הלכך כעת מצא פרעה הזדמנות להשיאה לאיש כמוה, עברי שעלה לגדולה עכ"ל נר"ו. ונראה כי הרד"ל הבין אדרבה כיון שרבי אליעזר עצמו הביא מיד את הפסוק, בודאי בא בדבריו לפרש אותו ולא לסתום. וכנראה אסנת עצמה לא ידעה צור מחצבתה, כי קטנה היתה, וגם פרעה ושאר המצרים לא ידעו כי עבריה היא, ולא הבינו מה כתוב בקמיע, זולת יוסף:

(ל) ובהיות יוסף בן שש וחמשים שנה, חזינן נמי שהמשיך להחזיק בזהירותו ובקדושתו. שכן יעקב אבינו ביקש ממנו שישבע לו אל נא תקברני במצרים (לעיל פסוק ל') על-ידי שישים ידו תחת ירכו ויגע במילתו, כמנהגם אז להישבע כך, ויוסף נמנע מכך ולא רצה להישבע אלא בדיבור מהאיי טעמא, דהיינו כדי שלא יבוא לידי הרהור חס ושלום, כדלעיל ד"ה נאמר וד"ה וטעם וד"ה ולקמן. כי מות יעקב היה בשנת ב"א רנ"ה, שש וחמשים לחיי יוסף, כדאייתא בסדר הדורות דף ל"ה ע"א, ד"ה יעקב. וסמוך לפני מותו ביקש להשביעו על כך:

ובוראי כך המשיך בקדושתו ובטהרתו גם בזקנותו, עד יום מותו. שהרי מצינו שכאשר מת, שמו ישראל את עצמותיו בתוך עור של-כבש, ונכנסה בו בעור רוח חיים, ואחד-הטעמים שביארנו בס"ד לעיל פרשת ויגש על פסוק ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך ד"ה ובספרי, הוא כי זה מפני שהיסוד נקרא חיי יעוש"ב. אם-כן הרי זה לו ולנו לנס לאות ולמופת, כי גם במותו, נחשב הוא צינור לחיים טובים ולכל-השפע. לפי שיוסף התחתון, מקביל ומכוון ליוסף העליון:

ומעיקרא נמי אף בימי נעורו ניכר יוסף בצדקתו וקדושתו, בהיותו בן שבע עשרה שנה, כיוצא ממה שדרשו רז"ל על פסוק והוא נער וגו' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (לעיל ל"ז, ב'. ועיין בדברינו שם) שאחד מן הדברים היה שהם נותנים עיניהם בבנות הארץ יעו"ש, הרי שיוסף היה מקפיד ונזהר בכך ביותר. אף כי אחיו טעמם ונימוקם עמם וכמ"ש בס"ד במקומו שם:

(לא) גם מצינו כבר בפגישת עשו עם יעקב אבינו ע"ה, שהיה יוסף אז בן שש שנים בלבד, שהכתוב אומר ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו (לעיל ל"ג, ז') הקדים יוסף לרחל, מה שאין כן בשפחות ובלאה, כי אותו צדיק חשש שיתלה אותו רשע את עיניו באמו שהיתה יפת תואר ולכן עמד כנגדה, להסתירה ממנו, כמו שביארנו חז"ל, וכמובא בדברינו שם. ונרמז בלשון הפסוק לעיל מינה, וישא [עשו] את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים (שם ה'). וממילא על צד זה, שייך לקרותו צדיק טפי

מאחרים, עוד קודם מכירתו לעבד, כדלעיל ד"ה ואמנם. שוב ראיתי כי כן מתבאר למעייך כדברינו מהזהר הקדוש פרשת בלק דף ר"ב ע"ב, פרא טבא רחימא צדיקא דעלמא יוסף, כיון דחמא עיניה דההוא רשע מסתכל בנשין דחיל על אמיה, נפיק מאבתרה ופריש דרועוי וגופיה וכסי עלה, בגין דלא יתן ההוא רשע עינוי באמיה. כמה אתסגי, שית אמין לכל סטר, וחפא עלה ולא יכיל עיניה דההוא רשע לשלטאה עלה יעו"ש, שלי"ת:

הווי יוסף הצדיק והחסיד בגופו, קדוש וטהור מתחילתו ועד סופו. ומצינו גם-כן שנולד מהול, כדאיתא במדרש במדבר רבה פרשה י"ד אות ה' ובאבות דרבי נתן פרק ב' אות ה', ועוד מקומות, וזאת לאות ולמופת על פרישותו וחסידותו, מטבעו ומעצם הווייתו, כדלהלן הפטרת מטות על פסוק בטרם אצרך בבטן וגו' ד"ה וכתוב. ואיתא בפרקי דרבי אליעזר פרק ט"ל, כי שרתה רוח הקודש על יוסף מנעוריו ועד יום מותו, ובכל דבר חכמה היתה מנהגת אותו. תעמוד לנו ולכל ישראל זכותו. צדקתו וחסידותו, בהררי קודש יסודת"ו. אכי"ר, וברוך שם כבוד מלכותו: